

**UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

**ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL TEOLOGIE**

UNIVERSITATEA
1 DECEMBRIE 1918
DIN ALBA IULIA

Rezumatul lucrării de doctorat:

**HOMO FABRICATUS?
STATUTUL EMBRIONULUI UMAN DIN PERSPECTIVĂ
ORTODOXĂ, ÎN CONTEXTUL BIOTEHNOLOGIILOR
CONTEMPORANE**

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. habil. Daniel MUNTEANU

Autor:

Cosmin LAZĂR

Alba Iulia
2020

Cuprinsul rezumatului lucrării

Cuvintele cheie ale lucrării	4
Introducere generală în tema lucrării	4
Încadrarea lucrării într-un domeniu tematic.....	5
Scopul și obiectivele generale ale lucrării	8
Stadiul cercetării	10
Metodologia de cercetare	15
Limitele cercetării	15
Prezentarea succintă a capitolelor lucrării.....	16
Prezentarea cuprinsului lucrării (în extenso).....	18
Bibliografie selectivă.....	23

Cuvinte cheie ale lucrării

Cuvinte-cheie: *bioetică situațională, infertilitate, embriotransfer, implantare, fertilizare „in vitro”, diagnostic genetic preimplantator, biopsie embrionară, celule stem, totipotență, „designer babies”, eugenie liberală, transumanism, „human enhancement”, biopolitică, demnitate umană, argumente SCIP, somatocrație, sacralitatea vieții, teologia patristică, pnevmatizare, Stanley Harakas, John Breck, Jean Boboc, antropologia ortodoxă.*

Introducere generală în tema lucrării

Una din cărțile veterotestamentare afirmă că „nu este nimic nou sub soare” (Eclesiastul 1,9). Această aserțiune merită a fi luată în considerare în lumina apariției bioeticii începând cu anii 1950-1960. Dintr-o anumită perspectivă, este vorba despre un domeniu modern, un copil al progreselor remarcabile în științele biomedicale. Această realitate a adus în prim plan o nouă manieră de înțelegere științifică extinsă dar și o inovație tehnologică, care pare să modifice pentru totdeauna ceea ce se știa până acum despre vulnerabilitățile naturii și minții umane, precum și despre salvarea, îmbunătățirea și extinderea vieții terestre. Totuși, dintr-o altă perspectivă, tipurile de interogații provocate de aceste progrese sunt printre cele mai vechi pe care omul și le-a adresat sieși și semenilor săi. Ele activează sensul vieții și al morții, purtând durerea și suferința, dreptul și puterea de a controla viața și datoriile noastre comune, unul față de celălalt și față de natură, vizavi de pericolele grave la adresa sănătății și a bunăstării noastre .

Cuvântul „bioetică” în sens contemporan, a ajuns să denumească nu doar un anumit domeniu de cercetare umană, precum intersecția dintre etică și științele vieții, ci și o disciplină academică, o forță în medicină, biologie și studii legate de mediu dar și o perspectivă culturală cu oarecare consecințe. Înțelesă în mod restrâns, „bioetica” este „știința deciziilor în lumea viului: medicina și mediul înconjurător, dar reprezintă și studiul provocărilor etice și al luării deciziilor asupra organismelor vii” . Înțelesă în sens mai amplu este un domeniu care s-a răspândit și în multe alte domenii. A ajuns în drept și în politica publică, în studii literare, culturale, istorice și în mass-media populară. Este prezentă de asemenea în disciplinele filozofiei, teologiei și literaturii, în domeniul științelor medicinei, biologiei, ecologiei și mediului, demografiei și științelor sociale. Unii autori au recurs la globalizarea noțiunii de „bioetică” prin referirea la studiul dimensiunilor morale ale științelor vieții și îngrijirilor de sănătate într-o panoramă interdisciplinară . Astfel se va pune accentul pe sensul, locul și semnificația mai largă a bioeticii. Scopul va fi să stabilească nu

numai ce semnifică registrul problemelor specifice legate de științele vieții, ci și ce are de spus despre interacțiunea eticii cu cea a valorilor umane.

Bioetica este un domeniu care se întinde de la dilemele private și individuale cu care se confruntă medicii sau alți lucrători din domeniul sănătății la patul unui pacient pe moarte, până la opțiunile teribile ale publicului și societății cu care se confruntă cetățenii și legiuitorii, în timp ce încearcă să conceapă politici echitabile de sănătate sau de mediu . Provocările bioetice pot fi extrem de individuale sau personale - ce ar trebui să fac aici și acum? – dar și comunitare și politice - ce ar trebui să facem împreună ca cetățeni și semeni? În timp ce accentul principal se va orienta spre medicină și asistența medicală, domeniul de aplicare al bioeticii, a ajuns să cuprindă o serie de domenii și discipline grupate pe scară largă sub rubrica „științele vieții”. Ele cuprind toate acele perspective care încearcă să înțeleagă natura și comportamentul uman, în mod caracteristic domeniului științelor sociale și lumea naturală care asigură habitatul vieții umane și animale .

Din investigarea celor menționate anterior, se poate evidenția faptul că definițiile științifice și secularizante ale conceptului de „bioetică” probează limitele în care aceasta se încadrează. Niciuna dintre ele nu se raportează la transcendent sau la sensul antropologic al creației. Domeniul bioeticii laice rămâne în sfera exclusivă a relațiilor dintre ființele create. Biserica Ortodoxă contrapune acestui tip de raport, legătura eternă dintre Creator și ființa creată. În sensul acesta „bioetica este o disciplină a moralei creștine aplicate și știința care cercetează și emite norme morale în concordanță cu Sfânta Scriptură și învățătura Sfinților Părinți, pentru a păstra integritatea anatomică și spirituală a ființei umane și pentru a fundamenta moral actul medical și deciziile necesare în practica și cercetarea biomedicală” .

Bioetica ortodoxă reprezintă totodată și un proces de apărare permanentă a minunatei plăsmuiri a persoanei umane și pune la îndemâna omului un sistem de valori divino-umane, în care „bios-ul” sau viul se află în mâna proniatoare a lui Dumnezeu.

Încadrarea lucrării într-un domeniu tematic

Lucrarea de față a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale de Teologie a Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, sub coordonarea domnului prof. univ. dr. habil. Daniel Munteanu specializat în teologie sistematică și etică, la Facultatea de Teologie Ortodoxă și Științele Educației, a Universității „Valahia” din Târgoviște și la Facultatea de Științe Umaniste a Universității „Otto-Friedrich” din Bamberg, Germania. Lucrarea se încadrează în domeniul bioeticii și are un caracter interdisciplinar.

Rădăcinile semantice ale bioeticii sunt cuvântul grec „βίος, ό” -viață, un termen contemporan uzitat în discursul științific bioetic și cuvântul „ethos” care desemnează perspectiva eticii sau moralei față de posibilele consecințe biotehnologice asupra naturii umane. Toate definițiile care fac referire la „bioetică” accentuează rolul central al științei și tehnologiei medicale. Nici una din definiții nu întrunește unanimitatea. Una dintre definițiile tehnice a termenului se raportează la studiul sistematic al științelor vieții și sistemului medical care implică o varietate de metodologii etice aflate în interferență pluridisciplinară .

Se poate afirma critic faptul că, pe baza unei cercetări personale temeinice, pastorul evanghelic Fritz Jahr (1895-1953), în lucrarea sa „Aufsätze zur Bioethik 1924-1948. Werkausgabe”, introduce pentru prima dată, acest termen în anul 1927, când îl evidențiază sub forma unei necesități sau obligații morale. Într-o examinare critică a imperativului categoric, propriu filozofiei kantiene, el dezvoltă conceptul de „etică situațională deliberată”, precum și cadrul pentru viitoarea bioetică integrativă și globală . Colecția sa de eseuri propune o revizuire a relațiilor etice ale oamenilor cu animalele și plantele, dar propune și un „imperativ bioetic” pentru toate formele de viață . Analizând noile cunoștințe biologice și fiziologice ale timpului său precum și presiunile morale asociate dezvoltării societăților seculare și pluraliste, Jahr redefiniște obligațiile morale față de formele de viață umane și non-umane, considerând bioetica o disciplină academică, principiu fundamental și virtute morală . Deși teza sa de lucru nu a avut o influență imediată fiind ignorată de contemporanii săi, argumentul său, potrivit căruia noile științe și tehnologii necesită o nouă reflecție și o rezolvare etică și filozofică, poate contribui la clarificarea terminologiei și viziunilor normative și practice ale bioeticii contemporane.

Mai tardiv, la începutul anilor '70, oncologul american Van Rensselaer Potter (1911-2001), propunea ca bioetica să fie o știință de graniță pe care a denumit-o „The Science of Survival sau știința supraviețuirii” și care urma să integreze științele biologiei cu etica valorilor umane . În același timp Andre Hellegers (1926-1979), un reputat cercetător și sociolog din domeniul demografic, considera bioetica un fel de maieutică, o știință capabilă de a realiza valori prin dialogul dintre medicină, filozofie și etică. El a fost primul care a introdus termenul de „bioetică” în lumea universitară structurând în mod academic această disciplină și inserând-o apoi în domeniul științelor biomedicale, politice și în mass-media. Tot el și-a adus un aport substanțial la implementarea unei metodologii specifice, a acestei discipline noi, și anume cea a interdisciplinarității .

După familiarizarea și inserția acestui termen în mediile academice și științifice, s-a creat conceptul de „principlism”, care a pornit de la premisa că, pentru a se analiza demersurile etice particulare din domeniul biotehnologiei medicale, este necesar construirea unui cadru fezabil, pentru identificarea și examinarea conflictelor de natură etică care să conțină principii, reguli și drepturi. Astfel au luat naștere cele patru principii fundamentale ale bioticii: principiul autonomiei, al binefacerii, al non-maleficienței și al echității, analizate și argumentate din perspectiva eticii medicale de renumiții bioeticieni Tom Beauchamp și James Childress . Aceste principii s-au născut după procesul intentat medicilor naziști care a avut loc la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial când a luat naștere „Codul de la Nürnberg” (1946-1947), care reglementa drepturile și libertățile individuale referitoare la experimentele biomedicale pe persoane umane, dezvoltat apoi de „Declarația de la Helsinki”, „Raportul Belmont” și „Convenția de la Oviedo” .

După trei decenii și jumătate de la standardizarea termenului, în anul 2005 UNESCO a adoptat „Declarația universală asupra Bioeticii și Drepturilor Omului”, un document care enunță un ansamblu de principii bioetice aprobate de statele membre. Majoritatea acestor principii au ca domeniu de aplicare medicina, profilându-se astfel globalizarea bioeticii. Contextul dezvoltării acestei discipline reprezintă consecința directă a două fenomene: unul negativ legat de experimentele abuzive ale cercetării biomedicale realizate de regimul nazist și unul pozitiv legat de progresele extraordinare ale științelor vieții. Filozoful Michael Foucault semnala faptul că bioetica s-a născut dintr-o necesitate privind eventualele impacte ale științei asupra drepturilor omului, transformându-se într-o preocupare specifică care a generat o multitudine de subdomenii cunoscute sub denumiri precum biotehnologie, biopotere, biopolitică, biosecuritate, bioterorism sau biodrept. Pentru prima dată bioetica tindea să dea o dimensiune în integralitate eticii, în condițiile în care conceptul se referea nu numai la ființele umane actuale ci și la generațiile viitoare.

Acest domeniu științific abordează trei tipuri de bioetică: „bioetica generală” care tratează principiile și valorile autohtone ale eticii medicale prin sursele documentaristice ale bioeticii, „bioetica specială” care analizează probleme speciale din perspectivă medicală, etică și biologică precum avortul, transplantul de organe, eutanasia, experimentele clinice, etc. și „bioetica clinică sau decizională” care analizează în mod concret aspectele practice medicale și situațiile clinice, în vederea alegerii unor principii sau criterii de evaluare a unui caz specific .

Bioetica este una dintre disciplinele în care dialogul dintre știință și credință este prezent permanent cu participarea activă a tipurilor variate de mentalitate, în funcție de valorile religioase, culturale și sociale ale fiecărei persoane. Mai nou, se disting două modele bioetice. Acestea au ca punct de

plecare dezacordurile morale evidente dintre concepțiile creștine în general și ortodoxe în special despre sensul, valoarea vieții și demnitatea persoanei umane și cele secularizante fundamentate pe de scindarea rațiunii de credință și a concepțiilor deiste moderne animate de secularismul postmodern. În ultimele două decenii, s-au conturat două direcții cu privire la conținutul care determină soluțiile și poziționările, referitoare la interogațiile legate de problematica demnității și a intangibilității vieții și persoanei umane, reprezentate de bioetica seculară și bioetica creștină.

Bioetica ortodoxă reiterează faptul că analizarea misterului persoanei umane și a problemelor bioetice se raportează în mod constant la perspectiva vieții în Hristos, având un caracter transcendental de sorginte eshatologică și soteriologică. Învățătura creștină infuzează bioeticii valori morale revelate și practicabile care depășesc materialismul și supraestimarea valorii naturii umane în detrimentul naturii sale spirituale. Caracteristic bioeticii ortodoxe sunt abordările în care desfășurarea relațiilor interumane în deciziile bioetice sunt confirmate de prezența eticii creștine, iar importanța vieții biologice este corelată cu îndumnezeirea naturii umane ca expresie a unirii pe care omul o are cu Dumnezeu. Este o certificare a faptului că prezența lui Dumnezeu în lume, în om, în viața și deciziile sale, este o realitate pleneră, definitorie și concretă, ca valoare în sine și reper pentru întreaga creație. Recunoașterea prezenței și manifestării vie și dinamice, non-ideologizate, a Creatorului în creație produce efectul instaurării raporturilor de credință, morale și practice, dintre om și Dumnezeu, dintre om și creație, ele repercutându-se cu atât mai mult în domeniul bioeticii, unde fiecare relație interumană este ancorată într-o morală plină de conținut spiritual. Bioetica ortodoxă are și un profund aspect misionar în sensul că opinia lumii trebuie formată în direcția că și religia este un factor major în formarea și informarea conștiinței umane. Nici un dialog teologic nu poate avea efect dacă nu privește probleme sociale de acest gen.

Scopul și obiectivele generale ale lucrării

Invizibil în buzunarul său uterin, abia ivindu-se din non existență, embrionul uman focalizează curiozități și fantasme. El este purtătorul enigmei originilor și este de câteva decenii în actualitatea dezbaterilor științifice interdisciplinare contemporane, implicând medicina, bioetica, etica, filosofia și teologia. Dacă secole la rând dreptul la viață părea un fapt câștigat, iată că explozia dezvoltării biotehnologice a readus în centrul discuțiilor dreptul la viață înainte de naștere. Prin legalizarea avortului problema dreptului la viața intrauterină a introdus mai multe forme de umanitate cu un statut diferit: prima etapă se situează la naștere și se referă la întrebarea dacă dreptul la viață este același înainte și după naștere; a doua etapă se referă la intervalul de la care nu

se mai poate practica avortul, ceea ce face să pară că embrionul ar avea un statut diferit înainte și după această dată, iar a treia etapă coincide cu producerea embrionilor „in vitro” sau momentul din care ar trebui interzisă experimentarea pe embrioni umani .

Ipoteza de lucru sau catalizatorul acestei teze de cercetare este legat de efortul științific de a argumenta detaliat, empiric și exhaustiv, într-un mod interdisciplinar și credibil, că, embrionul uman posedă statut de persoană umană din momentul concepției sau singamiei și prin urmare dispune de o demnitate intangibilă, inviolabilă și inalienabilă.

Lucrarea de față umple un gol în cercetarea bioetică specială, și are scopul de a analiza din perspectivă științifică și pluridisciplinară problematica statutului embrionului uman în contextul provocărilor biotehnologice, și anume prin filtrul antropologiei ortodoxe contemporane. Accentul prioritar va fi pus asupra demnității umane în context interdisciplinar, aspect care reprezintă de fapt, firul conducător al prezentei cercetări doctorale. Ca puncte forte ale tezei mele de doctorat doresc să evidențiez în studiul și analiza critică a lucrărilor actuale de specialitate din spațiul european și american. Originale și inedite în cercetarea bioetică din România sunt și următoarele obiective generale ale tezei:

1. Analizarea empirică a demnității embrionului uman din perspectivă filozofică și teologică. Având ca punct de pornire abordarea embrionului uman în filozofia și medicina antică, filtrată prin prisma kantiană, voi accentua argumentele „SCIP” (argumentul speciei, al continuității, al identității și al potențialității) argumente filozofice cu referire directă la demnitatea, unicitatea, identitatea și unitatea embrionului uman.

2. Sintetizarea antropologiei ortodoxe despre embrionul uman în antropologia Sfântului Grigorie de Nyssa și a Sfântului Maxim Mărturisitorul deschid o nouă perspectivă în teologia și cultura contemporană, și anume prin revalorificarea tradiției ortodoxe privind demnitatea embrionului uman din primul moment al existenței sale. Această sinteză, va fi fructificată apoi și din perspectiva antropologiei ortodoxe contemporane despre valoarea demnității umane în viziunea părintelui Stăniloae.

3. Implementarea rezultatelor științifice ale eticilor ortodoxe și reflectarea perspectivelor de adâncire genuină ortodoxă în discursul bioetic contemporan. În acest sens se va supune atenției rezultatele obținute privind demnitatea umană și statutul embrionului uman, pe baza analizei critice a teologilor contemporani ortodocși de anvergură internațională: Stanley Harakas, John Breck și Jean Boboc.

4. Abordarea problematicii demnității embrionului uman prin incursiunea teologică filozofică și medicală contribuie la evidențierea caracterului interdisciplinar al lucrării.

5. Originalitatea tratării noțiunilor de „human enhancement”, „moral enhancement” și „Designer Babies” în relație cu doctrina ortodoxă despre „theosis”.

6. Problematizarea provocărilor eugeniei liberale și a transumanismului cu repercursiunile lor nefaste asupra societății contemporane, prin promovarea unei societăți eugenice discriminatoare, și nedrepte, care lezează demnitatea umană și dreptatea socială.

7. Lucrarea de față se urmărește să fie și o contribuție personală la profilul eticii ortodoxe contemporane românești atât prin discursul interdisciplinar, internațional și critic, cât și prin concluziile temei de cercetare.

Stadiul cercetării

Problematica statutului embrionului uman, temă specifică domeniului bioeticii speciale a fost tratată în literatura științifică de specialitate românească, în mod tangențial și dintr-o perspectivă generalistă. Nu există la ora actuală o lucrare care să trateze interdisciplinar în mod exclusiv tema statutului embrionului uman și care să implice și argumentele teologiei și antropologiei ortodoxe patristice și contemporane. Totuși, autori laici din diferite domenii științifice, au abordat prin intermediul interdisciplinarității acestui subiect. Pentru actualitatea temei de cercetare, există o serie de autori români care au analizat direct sau indirect, statutul embrionului uman.

Literatura bioetică teologică ortodoxă românească despre tematica embrionului uman și tema demnității uman este relativ modestă iar așa cum s-a afirmat prin voci avizate „numărul teologilor care desfășoară o cercetare curentă și publică în mod constant în acest domeniu este, din nefericire, derizoriu”. Există însă lucrări dar nu de dată foarte recentă care tratează tangențial teza de față. Unul dintre teologii și pionierii care au elaborat lucrări legate de problema începutului vieții umane a fost părintele profesor Ilie Moldovan un critic competent și avizat în ceea ce privește problema avortului. Unul dintre fondatorii și susținătorii Asociației „Pro-vita”, el și-a concentrat atenția și asupra aspectelor legate de intervenția divină asupra actului uman al procreației, originea, semnificația și valoarea vieții umane nenăscute din prima clipă a existenței. O altă problemă abordată este legată de provocări contemporane ale procreării, cum sunt sterilitatea voluntară, contracepția și pruncuciderea. O lucrare care abordează tema cercetării de față a fost elaborată de părintele Ilie Moldovan și medicul Christa-Todea Gross, în care se tratează aspecte despre

dezvoltarea și statutul embrionului uman . O altă lucrare de referință din această perioadă, de fapt un manual de bioetică ortodoxă, care analizează într-un capitol întreg problema procreării asistate medical, cu referire la aspectele morale ale fertilizării „in vitro”, este cea elaborată de Presfințitul Irineu Pop Bistrițeanul și intitulată *Curs de bioetică*, apărută la Editura Renașterea, din Cluj-Napoca în 2005.

Analizând lucrările din ultimul deceniu al bioeticii ortodoxe, se poate observa faptul că există lucrări care abordează direct sau indirect actuala temă de cercetare. O lucrare de acest tip este elaborată de Ștefan Iloaie care analizează într-un subcapitol iminentele repercursiuni morale negative asupra persoanei umane întrebuințarea excesivă a biotehnologiei reproductive, reiterând totodată care este sensul creștin al vieții . Lucrarea are un caracter general, în sensul că se preocupă să puncteze nașterea, suferința și moartea din perspectiva eticii ortodoxe și nu se acordă o atenție specială demnității sau statutului embrionului uman prin filtrul pluridisciplinarității.

Teologul Sebastian Moldovan, în cartea sa „Eseuri de bioetică”, analizează critic într-un capitol de douăzeci de pagini prin prisma datelor biologice, semnificația anexelor embrionare, a liniei primitive și importanța totipotențialității embrionare, ca argumente în favoarea individualității în ceea ce privește dezvoltarea embrionului uman . Nu sunt evocate însă în acest context argumente de ordin teologic în ceea ce privește demnitatea embrionului uman din primul moment al existenței sale. George Stan, analizează în unsprezece pagini procrearea medical asistată din punct de vedere biotehnologic apoi concluzionează despre pericolele biotehnologice. Lucrarea nu abordează interdisciplinar nici statutul embrionului uman, nici problema demnității acestuia . Pe aceeași linie se înscrie o altă lucrare a aceluiași autor care este o dezvoltare a lucrării menționate precedent . Volumul editat de Nicolae Răzvan Stan, însumează articole privitoare la demnitatea umană. Cu toate acestea sunt analizate cu precădere abordări juridice și filozofice referitoare la statutul embrionului uman decât cele de natură teologică . Mircea Gelu Buta analizează în cartea sa perspective ale bioeticii creștine și a identității persoanei umane, iar în capitolul dedicat bioeticii aplicate, face referire la provocările morale legate de nașterea copilului și la implicațiile care rezidă din nașterea persoanelor cu dizabilități fizice și psihice . Lucrarea nu are ca centralitate tema statutului embrionului uman și din acest motiv nu i se acordă o atenție deosebită. Referințele autorului au caracter general și nu implică argumente biologice, etice sau teologice în ceea ce privește demnitatea embrionului.

Dintre revistele românești de bioetică care analizează medical, filosofic, etic și sociologic problema statutului embrionului uman și a fertilizării in vitro se remarcă „Revista Română de

Bioetică” editată la Iași și revista „Studia Bioethica” care apare sub patronajul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. De asemenea există o serie de articole care abordează tangențial subiectul prezentei teme de cercetare în volumele IV, VIII și IX ale lucrărilor Simpozionului Național „Medicii și Biserica” de la Bistrița în care temele sunt tratate pluridisciplinar. Prelegerile au fost editate Editura Renașterea de la Cluj-Napoca în 2006, 2010, 2011. Din perspectivă critică se poate afirma faptul că, în general atât revistele menționate cât și comunicările științifice editate, analizează problema demnității și statutului embrionului uman în mod succint cu dezvoltări pe anumite arii de cercetare și nu au ca scop definirea sau analiza empirică interdisciplinară a demnității și statutului embrionului uman.

Literatura teologică ortodoxă internațională are ca reper lucrările teologilor ortodocși contemporani care au problematizat statutul embrionului uman și a demnității sale încă din momentul concepției. Au existat însă și teologi de alte confesiuni care au abordat această temă. Cei mai importanți rămân însă teologii ortodocși americani.

Hugo Tristram Engelhardt, Jr. poate fi considerat părintele bioeticii ortodoxe americane, datorită aportului său important pe care acesta l-a avut în ceea ce privește argumentele, direcțiile și specificul bioeticii creștine. Acesta este mai ales cunoscut lucrării sale traduse în limba română și menționată anterior dar și datorită faptului că a participat la un simpozion teologic internațional la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia, în cadrul căruia a primit titlul de „Doctor Honoris Causa”, al Universității „1 Decembrie 1918”. Există și alte lucrări de bioetică ale sale în care acesta radiografiază postmodernitatea prin prisma bioeticii seculare și a celei ortodoxe. Una dintre acestea analizează moralitatea în bioetică în era seculară. O altă lucrare de interes se referă la modul în care umanismul secular a influențat bioetica contemporană, pentru a se determina dacă între bioetică și umanism ar putea exista o moralitate comună. O altă lucrare editată de Engelhardt analizează bioetica contemporană pe baza considerațiilor critice și se focusează pe rolul societății și al ideologiei politice în ceea ce privește dezvoltarea bioeticii. Tot el este editorul unei colecții de eseuri de bioetică care tratează problema eșecului repetat al încercărilor de a obține un set universal de standarde în bioetică. Este important de menționat aici și faptul că doi dintre ucenicii marelui bioetician american continuă munca sa. Este vorba despre Ana Smith Iltis și Mark Cherry Stanley Harakas analizează provocarea biotehnologică a fertilizării „in vitro” din perspectivă ortodoxă. Același autor în altă carte analizează principiile și resursele teologice ortodoxe ale bioeticii. Un alt teolog de notorietate internațională, Vigen Guroian, fundamentează principiul demnității persoanei umane pe baza teologiei învierii și analizează etica creștină

ortodoxă din perspectiva tipologiei biblice și liturgice. Tot el argumentează drepturile omului în etica creștină ortodoxă prin prisma teologiei hristologice, iar în cea mai recentă carte a sa, Guroian analizează problema paternității și maternității din perspectiva provocărilor bioetice contemporane, fără însă a trata în mod special statutul embrionului uman.

Teologul american John Breck evaluează critic din perspectivă ortodoxă provocările contemporane ale embrionului uman prin prisma teologiei biblice și patristice în cartea sa „God with Us”, iar în „Longing for God”, analizează statutul celor nenăscuți din perspectiva eticii ortodoxe și a demnității liturgice a persoanei umane. Trebuie precizat critic faptul că cei trei bioeticieni ortodocși, Harakas, Guroian și Breck sunt vârful de lance ai bioeticii ortodoxe contemporane în ceea ce privește problematica demnității embrionului uman. Ei au găsit în resursele biblice, patristice, morale și liturgice ale Ortodoxiei, argumentele esențiale și credibile în ceea ce privește tema de față. Abordarea lor nu este însă în mod obligatoriu interdisciplinară, ci eminentamente teologică.

Un bioetician ortodox de dată recentă, puțin cunoscut în România, este și Jean Boboc care concentrează într-una din operele sale, elemente ale teo-antropologiei ortodoxă, arătând pericolele eugeniei care pot deveni realitate prin manipularea embrionului uman. Cu toate că lucrarea sa are dimensiuni filosofico-antropologice, Boboc evidențiază antropologia patristică a Sfântului Grigorie de Nyssa și a Sfântului Maxim Mărturisitorul ca resurse fundamentale ale bioeticii ortodoxe. Cele peste 700 de pagini, nu tratează în mod direct problema statutului embrionului uman dar prezintă numeroase accente ale bioeticii ortodoxe referitoare la zigotul uman. La fel de revelantă este și lucrarea sa care radiografiază din perspectivă ortodoxă în 460 de pagini transumanismul cu implicațiile lui nefaste asupra umanității. Este o carte de analiză critică a antropologiei postumaniste, care este combătută prin argumentele antropologiei ortodoxe patristice și contemporane. Boboc nu analizează în mod special statutul embrionului uman ci se concentrează mai mult pe consecințele biotehnologiei animate de eugenia liberală și curentul transumanist.

Literatura științifică laică internațională în limba engleză este extrem de fertilă în ceea ce privește tema tezei de cercetare. Există și lucrări mai vechi care abordează tangențial tema de cercetare, dar vor fi evocate aici operele considerate mai importante din ultimul deceniu. Filozofii Robert George și Christopher Tollefsen argumentează în cartea lor din punct de vedere filozofic statutul embrionului uman, prin prisma observației științifice și a noilor obiecții legate de percepția publică asupra calității de persoană a embrionului. Lucrarea este de asemenea o apologie în favoarea demnității persoanei umane. Se poate afirma critic faptul că, nu sunt tratate teme ale

demnității din perspectivă socială sau biologică, iar abordarea teologică este absentă. Volumul colectiv „Religion and Transhumanism. The Unknown Future of Human Enhancement”, reunește o serie de studii care analizează tendințele curentului transumanist și problema îmbunătățirii umane în raport cu normele etice ale credinței creștine și cu resursele antropologiei contemporane catolice. Studiile colective nu reuesc însă analize legate de statutul embrionului uman sau a demnității umane ci doar oferă noi perspective asupra sensului biotehnologiei de reproducere în contextul antropologiei transumaniste.

Bioeticianul scoțian Calum Mackellar, evocă în cartea sa aspectele substanțiale, relaționale și funcționale ale embrionului uman, ca argumente teologice a creării omului conform imaginii divine. Autorul își propune să demonstreze faptul că embrionul este o ființă umană din primul moment a existenței sale, prin prisma teologiei anglicane. Deși lucrarea abordează tema interdisciplinar, biologic-teologic, nu analizează și argumente de tip filozofic, medical sau social. Lynn Morgan profesoară de antropologie, analizează percepția asupra embrionului uman din perspectivă istorică și culturală. Autoarea surprinde în cartea sa, perspectiva socială asupra embrionului uman pe parcursul dezvoltării biotehnologiilor contemporane. Se impune a se preciza critic că, o lectură atentă trădează caracterul eminent feminin al cărții. În volumul de studii „The Oxford Handbook of the History of Eugenics” este disecată critic istoria eugeniei și biopoliticii contemporane. Lucrarea își familiarizează cititorul cu felul în care s-a născut și dezvoltat curentul eugenic. Nu se poate afirma că volumul tratează exclusiv teme legate de manipularea embrionului uman sau a demnității umane însă arată cum sintagma „Designer Babies”, a devenit o posibilitate reală a biotehnologiei contemporane datorită legislației biopolitice. Lucrarea colectivă editată de Joseph Schenker, reunește articole și studii legate de dilemele etice care apar în contextul biotehnologiilor de manipulare în reproducerea asistată medical. Critic se poate afirma că evocările autorilor implică în mod exclusiv nuanțe ale eticii medicale și legislative, fără conexiuni cu etica creștină.

Literatura germană științifică de bioetică în ceea ce privește demnitatea și statutul embrionului uman este și ea una notabilă. Există câteva lucrări de referință despre această temă care s-au redactat și publicat anterior anului 2010. Sunt de asemenea importante și relevante pentru stadiul temei de cercetare și cele apărute ulterior în ultimul deceniu din care se vor menționa aici câteva lucrări de referință. Profesorul de etică aplicată, Giovanni Maio filtrează prin prisma eticii virtuții aristoteliene, a datoriei kantiene, a utilitarismului și a eticii medicale contemporane, provocările biotehnologiei asupra embrionului uman. Același autor, analizează din perspectivă

etică conceptul de „Designer Babies”, pe care îl consideră un pretext periculos al pericolelor eugeniei liberale . În lucrarea „Geschäftsmodell Gesundheit”, Maio evaluează din punct de vedere etic, politicile de sănătate care promovează îmbunătățirea naturii umane prin biotehnologiile medicale . Aceste trei lucrări ale lui Maio aprofundează teme ale bioeticii speciale, care sunt interpretate din perspectiva eticii creștine. Deși există referiri legate de statutul embrionului uman, cele trei opere nu dedică acestui subiect un spațiu generos sau interdisciplinar, rezumându-se doar în afirma că perspectiva de a acorda un statut definitiv embrionului uman ține de viziunile curentelor morale și etice pe care medicina le adoptă, pe măsura dezvoltării biotehnologice.

Metodologia de cercetare

În lucrarea de față se va întrebuința *metoda istorică* pentru a evidenția posibilitatea de cunoaștere a dezvoltării biotehnologiilor de manipulare a embrionului uman în dinamica desfășurării lor și pentru a prezenta evoluția eugeniei liberale și a antropologiei transumaniste din perspectiva biopoliticii pe parcursul istoriei moderne și postmoderne. O altă metodă de cercetare este cea *comparativă*, care va fi uzitată pentru a elucida anumite aspecte legate de statutul embrionului uman, aspecte aflate la interferența cercetărilor din domeniul teologiei, filozofiei, medicinei și eticii. Totodată prin această metodă se va evidenția profilul bioeticii ortodoxe și bioeticii laice față de problematica statutului și demnității embrionului uman. În ceea ce privește înțelegerea procedurilor biotehnologice de manipulare a embrionului uman se va folosi *metoda descriptivă*, pentru că aceasta va contura cel mai bine pericolele morale ale fertilizării „in vitro” sau ale diagnosticului genetic preimplantator.

Limitele cercetării

Tema cercetării științifice de față își propune în principiu să analizeze detaliat, elaborat și empiric problematica statutului embrionului uman din perspectivă ortodoxă în era biotehnologiei prin reliefarea pericolelor morale de modificare a naturii umane conform sintagmei „homo fabricatus” și a tezei referitoare la apologia statutului și demnității embrionului uman din primul moment al existenței sale. Lucrarea va analiza exhaustiv problematica statutului embrionului uman din perspectiva bioeticii seculare și bioeticii ortodoxe, având ca perioadă de relevanță studiile, operele și cercetările interdisciplinare din ultimul deceniu, în spațiul academic internațional și autohton, cu referințe speciale la bioetica ortodoxă contemporană americană și franceză.

Limitele cercetării tezei sunt determinate în primul rând de lipsa de cunoaștere a limbilor neogreacă, sârbă și rusă. Cu excepția documentelor sinodale traduse în limba engleză și franceză, celelalte lucrări din limbile menționate anterior pliate pe cercetarea de față nu au fost consultate. Accesul la această literatură ar fi facilitat la înțelegerea temei în spațiul ortodox din Balcani și nu numai. O altă limită a cercetării este reprezentată de rapiditatea și vivacitatea dezvoltărilor și performanțelor noilor biotehnologii de manipulare a embrionului uman. Ca o consecință a acestui aspect literatură științifică de specialitate este și ea la fel de animată, în sensul în care ceea ce pare a fi o noutate în prezent, în viitorul foarte apropiat, poate fi perimat. Din această cauză, dilemele și provocările de natură morală determină Biserica Ortodoxă să demonstreze agilitate, vigilență și celeritate, în a riposta și în a-și contura poziția publică față de aceste noi și permanente provocări biotehnologice, care instrumentează viața umană încă de la debutul existenței sale biologice.

Prezentarea succintă a capitolelor lucrării

O sinteză a temei de cercetare va fi expusă în felul următor. **În primul capitol** denumit *Biotehnologii contemporane de manipulare a embrionului uman și demnitatea omului ca chip al lui Dumnezeu*, se vor evidenția pericolele morale, prin diverse manipulări ale embrionului uman în laboratorul biomedical. Se vor analiza în mod detaliat procedura fertilizării „in vitro” și a diagnosticului genetic preimplantator cu toate etapele, riscurile, compromisurile, dilemele și provocările morale la care sunt expuse cuplurile sau familiile care apelează la astfel de proceduri biotehnologice. Se va integra în tematica primului capitol și perspectiva interconfesională legată de cercetarea pe celule stem embrionare și instrumentalizarea embrionului pentru scopuri științifice. În a doua parte a capitolului se vor analiza cele două ideologii sau curente care stau la baza manipulărilor embrionului uman, respectiv „eugenia” care va fi prezentată din perspectivă istorică și contemporană, precum și „transumanismul” ca nouă antropologie contemporană, care militează prin intervenția biotehnologiei asupra naturii umane, pentru omul „postuman”.

Punctele principale ale acestui capitol sunt legate de originalitatea abordării biotehnologiilor de manipulare a embrionului uman și a poziției Bisericii creștine față de celulele stem embrionare care provin din embrionii creați artificial în laborator, embrioni care apoi sunt distruși. Originală este și integrarea sintagmei „Designer Babies”, ca expresie a biopoliticilor prin care eugenia liberală, intenționează să aducă în atenția opiniei publice, posibilitatea nașterii prin manipularea genetică a embrionului uman „copilul perfect”. Originale sunt și noțiunile de „human enhancement” și „spiritual enhancement” ca deziderate transumaniste ale creării cu ajutorul

biotehnologiei a „omului nou”. Unul din rezultatele cercetării prezentat deja în introducere este acela că, pentru prima dată în literatura științifică, termenul de „bioetică”, a fost folosit pentru prima dată de pastorul german Fritz Jahr, în timp ce oncologul american Van Potter l-a implementat aproximativ cinci decenii mai târziu. Un alt rezultat este legat de argumentarea faptului, dincolo de aspectul pozitiv, biotehnologia poate duce prin manipularea embrionului la repercursiuni incalculabile și inimaginabile, iar atunci când este scapată de sub control, ea eludează toate principiile și preceptele moralității umane.

Legătura dintre capitolul I și **capitolul al doilea** intitulat *Statutul embrionului uman și demnitatea umană într-o abordare interdisciplinară* constă în faptul că, în fața provocărilor biotehnologice celelalte domenii de cercetare științifică sunt competente și dețin resurse pentru a pleda în favoarea demnității și integrității embrionului uman încă din primul moment al existenței lui. Din acest motiv, acest capitol se dorește a fi o incursiune interdisciplinară în gnoza, filozofia și medicina antică, beneficiind și de competența tradiției și exegezei biblice pentru a clarifica modul în care a fost înțeles și perceput embrionul uman. Punctele principale ale acestui capitol sunt legate de originalitatea abordării demnității umane ca „scop în sine” din perspectivă kantiană și identificarea deosebirii dintre legalitate și moralitate. Noutatea abordării acestei teme constă în faptul că legalizarea manipulării embrionului uman de către legislație nu implică în mod automat și actul moral al procedurilor biotehnologice. Un alt aspect original al capitolului este legat de analiza argumentelor „SCIP”, pentru a apăra statutul și demnitatea embrionului uman. Aceste patru argumente care fac parte din aria filozofiei contemporane (argumentul speciei, continuității, identității, și potențialității), sunt cu totul inedite în literatura bioetică românească iar rezultatul cercetării acestor argumente duc la concluzia că embrionul uman este o persoană umană deoarece aparține speciei umane, dezvoltarea embrionară este un proces continuu fără sincope, embrionul este unic și identic cu persoana care se naște din el și încă din momentul singamiei el conține în materialul său genetic potențialul ființei umane. Un alt rezultat al cercetării îl constituie faptul că analiza statutului biologic al embrionului uman confirmă ceea ce s-a menționat anterior, și anume că demnitatea embrionului uman rezida și din perspectiva biologică a dezbaterii de față.

Capitolul al treilea și ultimul numit *Statutul embrionului uman și demnitatea umană din perspectiva bioeticii ortodoxe*, este unul eminent teologic și trebuie considerat „inima” tezei de față. Acest capitol argumentează din perspectiva antropologiei patristice și contemporane, poziția teologiei ortodoxe față de statutul embrionului uman. Ca punct de plecare s-a analizat perspectiva patristică a Sfântului Grigorie de Nyssa și a Sfântului Maxim Mărturisitorul, filtrate

apoi de gândirea autentică și profundă a părintelui Dumitru Stăniloiaie. Abordarea originală a acestei analize a dus la concluzia că așa precum natura umană este punctul culminant al plasticizării raționalității divine, prin întruparea Logosului, la fel embrionul este o „raționalitate plasticizată” a lui Dumnezeu. Originalitatea și noutatea acestui capitol constă și în perspectivele asupra demnității embrionului uman la cei trei bioeticieni de talie internațională Stanley Harakas, John Breck și Jean Boboc. Prin analizarea gândirii bioetice a lui Harakas s-au identifica unsprezece puncte de forță ale teologiei ortodoxe care fundamentează demnitatea și integritatea embrionului, ca ființă umană. Examinarea viziunii bioetice a lui John Breck, a avut ca rezultat evidențierea conceptului de „sacralitate a vieții” și înțelegerea biotehnologiilor contemporane de manipulare a embrionului uman prin filtrul eticii ortodoxe. O prezență nouă și puțin cunoscută în spațiul bioetic românesc este cea a teologului Jean Boboc. Analiza critică a gândirii sale bioetice a dus la descoperirea unui concept nou și original în bioetica ortodoxă, referitor la „pnevmatizarea zigotului”. Original și cu totul inedită este și sintagma „hegemonia somatocrației”, ca expresia e pericolelor antropologiei transumaniste, care militează intens pentru artificializarea naturii umane.

Prezentarea cuprinsului lucrării (în extenso)

Lista abrevierilor/7

Introducere/9

CAPITOLUL I

BIOTEHNOLOGII CONTEMPORANE DE MANIPULARE A EMBRIONULUI UMAN ȘI DEMNITATEA OMULUI CA CHIP AL LUI DUMNEZEU

I.1. Problematika manipulării embrionului uman din perspectiva eticii ortodoxe/42

I.1.1. Crearea de noi embrioni uniparentali prin intermediul partenogenezei/43

I.1.2. Crearea de noi embrioni biparentali prin asocierea a două ovule/44

I.1.3. Crearea de noi embrioni prin asocierea nucleelor a doi spermatozoizi/45

I.1.4. Crearea de noi embrioni prin divizare artificială/46

I.1.5. Crearea de noi embrioni prin asocierea ovulelor cu nucleul celulelor adulte/46

I.1.6. Crearea de noi embrioni din asocierea celulelor cu jumătate din materialul genetic al celulelor adulte/47

I.1.7. Crearea de noi embrioni prin asocierea ovulelor private de cromozomii lor și de nucleeele celulelor adulte/**47**

I.1.8. Modificarea transferului nuclear/**48**

I.1.9. Crearea de noi embrioni bisexuali prin fertilizarea unei celule haploide partenogenetice de o celulă spermatică/**48**

I.1.10. Mola hidatiformă parțială sau sarcina molară/**49**

I.1.11. Embrionii tetraploizi/**49**

I.1.12. Embrionii multiparentali/**50**

I.1.13. Axa maternă și transferul citoplasmatic/**50**

I.1.14. Transferul pronuclear/**51**

I.1.15. Crearea de noi embrioni prin asocierea embrionilor cu o celulă, care au fost deposedate de cromozomii lor și de nucleeele celulelor adulte/**51**

I.1.16. Crearea de embrioni noi din prin asocierea embrionilor cu două celule, care au fost private de cromozomii lor și de nucleul celulelor adulte/**51**

I.1.17. Crearea de noi embrioni hibridi umani/umani/**52**

I.1.18. Crearea de noi embrioni genetici himerici umani-umani/**52**

I.1.19. Crearea de noi embrioni himerici umani/non-umani/**54**

I.1.20. Crearea de noi embrioni hibridi umani/non-umani/**55**

I.1.21. Probleme etice privind manipularea embrionară/**58**

I.2. Fertilizarea „in vitro” (FIV) sau punctul de plecare al manipulării vieții umane/60

I.2.1. Infertilitatea în postmodernitate/**63**

I.2.2. Cercetarea pe celule stem embrionare ca instrumentalizare a embrionului uman în scopuri științifice. Perspectiva interconfesională privind demnitatea intangibilă a omului ca chip al lui Dumnezeu/**68**

I.2.2.1. Poziția Bisericii Ortodoxe/**75**

I.2.2.2. Poziția Bisericii Romano-Catolice/**78**

I.2.2.3. Poziția Bisericii Protestante/**81**

I.2.3. Aspecte medicale și etice în fertilizarea „in vitro”/**87**

I.2.3.1. Etape medicale reproductive și proceduri biotehnologice/**88**

I.2.3.1.1. Evaluarea și pregătirea cuplului pentru tratament/**89**

I.2.3.1.2. Stimularea ovariană și inducerea ovulației/**95**

I.2.3.1.3. Recuperarea ovulelor/**97**

I.2.3.1.4. Embriotransferul (ET)/103

I.2.3.1.5. Probleme etice ale fertilizării „in vitro”/106

I.3. Aspecte medicale și etice în „diagnosticul genetic preimplantator” (DGP)/116

I.3.1. Noțiuni introductive/116

I.3.2. Metode de biopsie embrionară/118

I.3.3. Aneuploidiile cromozomiale în preimplantarea embrionară/119

I.3.4. Probleme etice ale „diagnosticului genetic preimplantator”/121

I.4. Riscurile imprevizibile ale manipulării embrionului uman: eugenia liberală/128

I.4.1. Eugenia și etosul științific/130

I.4.2. Biopolitică și rasism/131

I.4.3. Eugenia liberală și „Designer Babies”/133

I.5. Transumanismul ca provocare etică/137

I.5.1. Repere antropologice transumaniste/138

I.5.2. „Human Enhancement”/140

I.5.3. „Moral Enhancement”/144

I.6. Concluzii/148

CAPITOLUL II

STATUTUL EMBRIONULUI UMAN ȘI DEMNITATEA OMULUI ÎNTR-O ABORDARE INTERDISCIPLINARĂ

II.1. Statutul embrionului uman în antichitate/150

II.1.1. Statutul embrionului uman în gnoza și filozofia antică/150

II.1.2. Statutul embrionului uman în medicina antică/157

II.2. Statutul embrionului uman în tradiția și exegeza biblică/158

II.3. Statutul embrionului uman din perspectivă filozofiei contemporane/161

II.3.1. Fundamentele istorico-filozofice ale demnității umane/161

II.3.2. Demnitatea omului ca „scop în sine”. Diferența dintre legalitate și moralitate din perspectivă kantiană/169

II.3.2.1. Principiul bunăvoinței/170

II.3.2.2. Acțiunea conform obligației sau legii morale/171

II.3.2.3. Imperativele categorice/173

- II.3.2.4. Principiul autonomiei/178
- II.3.3. Distorsionarea conceptului de „demnitate umană”/180
- II.4. Argumentele „SCIP”/183**
 - II.4.1. Argumentul speciei/184
 - II.4.2. Argumentul continuității/187
 - II.4.3. Argumentul identității/190
 - II.4.4. Argumentul potențialității/194
 - II.4.5. Contra-argumentele „SCIP” din perspectivă singeriană/199
- II.5. Statutul biologic al embrionului uman/205**
- II.6. Concluzii/212**

CAPITOLUL III

STATUTUL EMBRIONULUI UMAN ȘI DEMNITATEA OMULUI DIN PERSPECTIVA BIOETICII ORTODOXE

- III.1. Statutul embrionului uman în patristica răsăriteană și receptarea ei la Părintele Dumitru Stăniloae/214**
 - III.1.1. Statutul embrionului uman la Sfântul Grigorie de Nyssa/214
 - III.1.2. Statutul embrionului uman la Sfântul Maxim Mărturisitorul/222
 - III.1.3. Demnitatea embrionului uman ca „raționalitate plasticizată” a lui Dumnezeu și persoana umană ca punct culminant al plasticizării raționalității divine/235
- III.2. Statutul embrionului uman în documentele oficiale ale Bisericii Ortodoxe/245**
 - III.2.1. Sinodul Panortodox din Creta/246
 - III.2.2. Biserica Ortodoxă Greacă/248
 - III.2.3. Biserica Ortodoxă Rusă/252
 - III.2.4. Biserica Ortodoxă Română/255
 - III.2.5. Biserica Ortodoxă din SUA/257
- III.3. Statutul embrionului uman în bioetica ortodoxă contemporană/259**
 - III.3.1. Bioetica ortodoxă și demnitatea embrionului uman din perspectiva teologului Stanley Harakas/261
 - III.3.1.1. Apofatic-catafatic/263
 - III.3.1.2. „Imago Dei” și „imago Trinitatis”/264

- III.3.1.3. Chip și asemănare/**265**
- III.3.1.4. Ființa umană căzută în păcat/**266**
- III.3.1.5. Interrelația trup-suflet/**267**
- III.3.1.6. Întruparea/**268**
- III.3.1.7. Biserica-Trupul lui Hristos/**269**
- III.3.1.8. Pro viață/ **270**
- III.3.1.9. Trăirea sacramentală/ **271**
- III.3.1.10. Viziunea eshatologică/**272**
- III.3.1.11. Resurse liturgice ale bioeticii ortodoxe/**273**

III.3.2. Perspectiva ortodoxă asupra manipulării embrionare și conceptul de „sacralitate a vieții” în viziunea lui John Breck/**276**

III.3.2.1. Debutul vieții umane și conceptul „de sacralitate a vieții”/**278**

III.3.2.2. Statutul embrionului uman/**283**

III.3.2.3. Biotehnologiile de reproducere medicală din perspectiva bioeticii ortodoxe contemporane/**287**

III.3.2.4. Problema manipulării biotehnologice a omului din perspectivă ortodoxă/**289**

III.3.3. Provocările biotehnologiilor contemporane și statutul embrionului uman în bioetica lui Jean Boboc/**295**

III.3.3.1. Pnevmatizarea zigotului și eshatonul/**296**

III.3.3.2. Eugenismul și „copilul perfect” ca paradigmă a transumanismului/**304**

III.3.3.3. Noua antropologie și artificializarea naturii umane/**309**

III.3.3.4. „Corectitudinea genetică” și hegemonia somatocrației/**313**

III.3.3.5. Perfectibilitatea umană în lumina antropologiei ortodoxe/**316**

III.4. Concluzii/319

III.5. Concluzii finale/321

Anexe/324

Bibliografia/355

A) Literatură primară/**355**

B) Literatură secundară/**359**

C) Surse WEB/online/**406**

Mic dicționar de termeni genetici și biomedicali/411

Bibliografie selectivă

(lucrarea in extenso conține 1504 trimiteri bibliografice)

A) Literatură primară

SURSE

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură* (Ediția jubiliară a Sfântului Sinod), București, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare IBMBOR), 2001.
2. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Edit. IBMBOR, 2009.
3. ****Documentele oficiale ale Sfântului și Marelui Sinod (Creta, 2016)*, trad. de Aurelian-Nicolae Iftimiu, București, Edit. Basilica, 2019.
4. ****Slujba Logodnei și Cununii*, București, Edit. IBMBOR, 2016.
5. ****Targum du Pentateuque. Exode et Lévitique*, tomul II, [col. Sources Chrétiennes, nr.256], introducere, traducere, note și index de Roger Le Déaut și Jacques Robert, Paris, Edit. Cerf, 1979.
6. ARISTOTEL, *Politica*, [Πολιτικά], traducere din greaca veche de Elena Bezdechi, Oradea, Edit. Imprimeria de Vest, 1996.
7. ARISTOTEL, *Histoire de animaux*, [Τῶν περὶ τὰ ζῷα ἱστοριῶν], traducere din elină în franceză de Pierre Louis, Paris, Edit. Belles Lettres, 1968.
8. ARISTOTEL, *Despre suflet*, [Περὶ Ψυχῆς], traducere și comentarii de Alexander Baugmartin, București, Edit. Univers Enciclopedic Gold, 2015.
9. ARISTOTEL, *On the Soul*, [De Anima], traducere și note introductive de Mark Shiffman, Indianapolis, Edit. Focus, 2011.
10. ATENAGORA, *Despre învierea morților*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.2], traducere din limba elină, introducere și note de Teodor Bodogae, Olimp Căciulă, Dumitru Fecioru, București, Edit. IBMBOR, 1980.
11. CLEMENT Alexandrinul, *Stromatele*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.5], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Fecioru, București, Edit. IBMBOR, 1982.
12. GALEN, *On Semen*, [Corpus Medicorum Graecorum], traducere și comentarii de Phillip de Lacy, Berlin, Edit. Akademie Verlag, Berlin, 1992.
13. PORFIRIU, *To Gaurus On How Embryos are Ensouled and On What is in Our Power*, [Ad Gaurum], traducere de James Wilberding, Londra, Edit. Bloomsbury, 2014.

14. Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Cuvânt împotriva elinilor*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.15], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1987.
15. Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Cuvântul al treilea împotriva arienilor*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.15], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1987.
16. Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre intruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.15], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1987.
17. Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Cuvântul al doilea împotriva arienilor*, [Părinți și Scriitori Bisericești, vol.15], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1987.
18. Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Scrieri. Studiu introductiv*, partea I, [Părinți și Scriitori Bisericești, vol.15], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1987.
19. SFÂNTUL GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cuvântarea I teologică*, [col. Sources Chrétiennes, nr.250], traducere din limba elină de Paul Gallay, Paris, Edit. Cerf, 1979.
20. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.80], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1983.
21. Sfântul GRIGORIE DE NAZIANZ, *Orationes XL-Despre Botez*, [col. Sources Chrétiennes, nr.358], text critic și note de Claudio Moreschini, traducere din limba elină de Paul Gallay, Paris, Edit. Cerf, 1990.
22. Sfântul GRIGORIE DE NAZIANZ, *Epistola 101 către Cledoniu*, [col. Sources Chrétiennes, nr.208], traducere din limba elină și note de Paul Gallay, Paris, Edit. Cerf, 1974.
23. Sfântul GRIGORIE DE NAZIANZ, *Orationes XIV-Despre iubirea de săraci*, [col. Lettres chrétiennes, nr.2], traducere și note de P. Hamman și F. Quéré, Paris, Edit. Cerf, 1982.
24. Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre facerea omului*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.30], traducere din limba elină, introducere și note de Teodor Bodogae, București, Edit. IBMBOR, 1998.

25. Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *La création de l'homme*, [col. Les Pères dans la Foi, nr.23] introducere de Jean-Yves Guillaumin și Adalbert Gautier, traducere din limba elină de Jean-Yves Guillaumin, Paris, Edit. Desclée de Brouwer, 1986.
26. Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre pruncii morți prematur*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.30], traducere din limba elină, introducere și note de Teodor Bodogae, București, Edit. IBMBOR, 1998.
27. Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Cuvânt apologetic la Hexaimeron*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.30], traducere din limba elină, introducere și note de Teodor Bodogae, București, Edit. IBMBOR, 1998.
28. Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Dialogul despre suflet și înviere*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.30], traducere din limba elină, introducere și note de Teodor Bodogae, București, Edit. IBMBOR, 1998.
29. Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.29], traducere din limba elină de Dumitru Stăniloae și Ioan Buga, note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1982.
30. Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Controverse entre un musulman et un chrétien*, [col. Sources Chrétiennes, nr.383], traducere în franceză de Raymond Le Coz, Paris, Edit. Éditions du Cer, 1992.
31. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.80], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1983.
32. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Epistola 15 către diaconul Cosma din Alexandria*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.81], traducere din limba elina, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1990.
33. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste*, [col. Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, vol.2, ediție jubiliară], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae București, Edit. IBMBOR, 2017.
34. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete teologice și iconomice*, [col. Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, vol.2, ediție jubiliară], traducere din limba elină, introducere și note de Dumitru Stăniloae București, Edit. IBMBOR, 2017.

35. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Epistola 12 către Ioan Cubicularul*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.81], traducere din limba elina, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1990.
36. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Epistola 13 către Petru Ilustrul*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.81], traducere din limba elina, introducere și note de Dumitru Stăniloae, București, Edit. IBMBOR, 1990.
37. Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Întrebări și nedumeriri*, [col. Viața în Hristos. Pagini de Filocalie, nr.1], traducere din limba elină și note de Laura Enache, studiu introductiv, indici, bibliografie și note de Dragoș Bahrin, Iași, Edit. Doxologia, 2012.
38. Sfântul VASILE CEL MARE, *Epistola către Amfilohie*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol.12] traducere din limba elină, introducere și note de Constantin Cornițescu și Teodor Bodogae, București, Edit. IBMBOR, 1988].
39. Sfântul VASILE CEL MARE, *Împotriva lui Eunomie*, [col. Părinți și Scriitori Bisericești, serie nouă, vol.4], traducere din limba elină, introducere și note de Policarp Pârvuloiu, București, Edit. Basilica, 2011.
40. TERTULIAN, *DE resurrectione carnis*, [col. Les Pères dans la Foi vol.15], traducere din limba latină de Medeleine Moreau, Paris, Edit. Desclée de Brouwer, 1980.
41. TERTULIAN, *Apologeticul*, [col. Părinți și Scriitori bisericești, vol.3], traducere din limba latină de Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și David Popescu, introducere, note și indice de Nicolae Chițescu, București, Edit. IBMBOR, 1982.
42. TEODORET DE CYR, *Thérapeutique des maladies helléniques*, [col. Sources Chrétiennes, nr.57], traducere, introducere și note de Pierre Canivet, Paris, Edit. Cerf, 1958.

DICȚIONARE, ENCICLOPEDII, MANUALE

43. ****Nuffield Council on Bioethics*, „Novel techniques for the prevention of mitochondrial DNA disorders. An Ethical Review?“, Londra, 2012 sq.
44. BASHFORD, Alison, (ed.), *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*, New York, Edit. Oxford University Press, 2010.

45. DAVIS, Gayle/ Tracey Loughran, (eds.) *The Palgrave Handbook of Infertility in History. Approaches, Contexts and Perspectives*, Londra, Edit. Palgrave Macmillan, 2017.
46. DEURZEN, van Emmy/ KENWARD, Raymond, *Dictionary of Existential Psychotherapy and Counselling*, Londra, Edit. Sage Publication, 2005.
47. HAVE ten Henk, *Encyclopedia of Global Bioethics*, Dordrecht, Edit. Springer, 2016.
48. KULIEV, Anver/RECHITSKY, Svetlana/VERLINSKY, Oleg, *Atlas of Preimplantation genetic diagnosis*, ediția a III-a, Boca Raton, Edit. CRC Press, 2014.
49. MCGUCKIN, Anthony, John, *Dicționar de teologie patristică*, [Handbook to Patristic Theology], traducere de Dragoș Dăscă și Alin-Bogdan Mihăiescu, Iași, Edit. Doxologia, 2014.
50. NEAGOȘ, Daniela *et alii.*, *Dicționar de genetică*, București, Edit. All, 2014.
51. POST, Stephen, *Encyclopedia of Bioethics*, vol. I, New York, Edit. Macmillan, 2010.
52. POST, Stephen, *Encyclopedia of Bioethics*, vol. II, New York, Edit. Macmillan, 2010.
53. POST, Stephen, *Encyclopedia of Bioethics*, vol. V, New York, Edit. Macmillan, 2010
54. RITTNER, Don/ MCCABE, Timothy, (eds.), *Encyclopedia of Biology*, New York, Edit. Facts on File Inc., 2004.
55. STURMA, Dieter/ HEINRINCHS, Bert, (eds.), *Handbuch Bioethik*, Stuttgart, Weimar, Edit. J. B. Metzler, 2015.
56. TUBBS James, jr., *A Handbook of Bioethics Terms*, Washington, Edit. Washington University Press, 2009.

B) LITERATURA SECUNDARĂ

MONOGRAFII

57. AGAËSSE, Paul *L'anthropologie chrétienne selon saint Augustin. Image, Liberté, Péché et Grâce*, Paris, Edit. Médiasèvres, 2004.
58. AGAR, Nicholas, *Liberal Eugenics: In defence of human enhancement*, Malden, Edit. Blackwell Publishing, 2004.
59. AGAR, Nicholas, *Truly human enhancement. A Philosophical Defense of Limits*, Cambridge, Edit. MIT Press, 2014.
60. AMERINI, Fabrizio, *Aquinas on the Beginning and End of Human Life*, [Tommaso D'Aquino: Origine e fine della vita umana], traducere din limba

- italiană de Mark Henninger, Cambridge, Massachusetts, Edit. Harvard University Press, 2013.
61. ALEXANDRE, Laurent, *La Mort de la mort. Comment la technomédecine va bouleverser l'humanité*, Paris, Edit. Jean-Claude Lattès, 2011.
 62. ANTHONY, Augustine, *Human Dignity from the Beginning of Life: German and Indian Moral Theological Perspectives In an Attempt at Dialogue with Hinduism*, [teză de doctorat], Regensburg, 2014.
 63. ATLAN, Henri, *L'uterus artificiel*, Paris, Edit. Seuil, 2006.
 64. ATUDOREI, Leonardo Ioan, *Antropocentrism și teocentrism în opera părintelui Dumitru Stăniloae* Iași, Edit. Doxologia, 2014.
 65. AUGUSTIN, *Enchiridion sau Despre credință, speranță și iubire*, vol. I, ediție bilingvă, traducere din latină Vasile Sav, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 2002.
 66. BADURA-LOTTER, Gisela, *Forschung an Embryonalen Stammzellen. Zwischen biomedizinischer Ambition und etische Reflexion*, Frankfurt, New York, Edit. Campus Verlag, 2005.
 67. BALTHASAR, von Urs Hans, *Liturgia Cosmică. Lumea în gândirea Sfântului Maxim Mărturisorul*, Iași, Edit. Doxologia, 2018.
 68. BARON, Jonathan, *Against Bioethics*, Cambridge, Edit. MIT Press, 2006.
 69. BAUMAN, Zygmunt, *Etica postmodernă*, trad. din engleză de Doina Lică, Timișoara, Edit. Amacord, 2000.
 70. BĂDĂLIȚĂ, Cristian *et. alli.*, *Septuaginta*, București, Edit. Polirom, 2004.
 71. BEAUCHAMP, Tom/ CHILDRESS, James, *Principles of Biomedical Ethics*, ediția a V-a, Oxford, Edit. Oxford University Press, 2001.
 72. BEAUFILS, Dominique, *et alii*, *Bioetica și taina persoanei. Perspective ortodoxe*, trad. din franceză de Nicoleta Petuhov, București, Edit. Bizantină, 2006.
 73. BESNIER, Jean-Michel, *Demain les posthumains, le futur a-t-il encore besoin de nous?*, Paris, Edit. Fayard, 2010.
 74. BIESOLD, Horst/ FRIEDLANDER, Henry, *Crying hands: eugenics and death people in Nazi Germany*, Wasington, Edit. Gallaudet University Press, 2011.
 75. BIGOVIĆ, Radovan, *My Brother's Keeper. Human Dignity, Freedom and Rights form the Perspective of the Orthodox Church*, Alhambra, Edit. Sebastian Press, 2013.

76. BOBOC, Jean, *La grande métamorphose. Éléments pour une théo-anthropologie orthodoxe*, Paris, Edit. Cerf, 2016.
77. BOBOC, Jean, *Le transhumanisme décrypté: Métamorphose du bateau de Thésée*, Paris, Edit. Apopsix, 2017.
78. BOKLAGE, Charles, *How new Humans are made. Cells and Embryos, Twins and Chimeras, Left and Right, Mind, Self, Soul, Sex, and Schizophrenia*, New Jersey, Londra, Singapore, Edit. World Scientific, 2009.
79. BORESMA, Hans, *Embodiment and Virtue in Gregory of Nyssa. An Analogical Approach*, Oxford, Edit. Oxford University Press, 2013.
80. BORGHESI, Francesco *et alii.*, (ed.), *Pico della Mirandola. Oration on the Dignity of Man. A New Translation and Commentary*, Cambridge, Edit. Cambridge University Press, 2012.
81. BOOSALIS, Harry, *Person to Person. The Orthodox Understanding of Human Nature*, Waymart, Edit. St. Tikhon's Monastery Press, 2018.
82. BRAIDOTTI, Rosi, *Posthumanismus. Lebens jenseits des Menschen*, [The Posthuman], traducere de Thomas Laugstien, Frankfurt, New York, Edit. Campus Verlag, 2014.
83. BRECK, John, *Darul sacru al vieții. Tratat de bioetică*, [The Sacred Gift of Life], traducere din engleză de Irineu Pop Bistrițeanul, Cluj-Napoca, Edit. Patmos, 2003.
84. BRECK, John, *Longing for God. Orthodox Reflections on Bible, ethics, and Liturgy*, Crestwood, New York, Edit. St Vladimir`s Seminary Press, 2006.
85. BRECK, John/ BRECK, Lyn, *God with Us. Critical Issues in Christian Life and Faith*, Crestwood, New York, Edit. St Vladimir`s Seminary Press, 2003.
86. BRECK, John/ BRECK, Lyn, *Trepte pe calea vieții. O viziune ortodoxă asupra bioeticii*, [Stages on Life's Way: orthodox Thinking on Bioethics], traducere din engleză de Geanina Filimon, București, Edit. Sophia, 2006.
87. BRETZKE, James, *Consecrated Phrases. A Latin Theological Dictionary*, ediția a II-a, Collegeville, Minnesota, Edit. Liturgical Press, 2003.
88. BREUER, Clemens, *Person von Anfang an? Der Mensch aus der Retorte und die Frage nach dem Beginn des menschlichen Lebens*, Paderborn, Edit. Schöningh, 1995.
89. BOOMGAARDEN, Jürgen *Aus Gottes Hand. Der Status des menschlichen Embryos aus evangelischer Sicht*, Göttingen, Edit. Vandenhoeck & Ruprecht, 2019.

90. BUCHIU, Ștefan, *Cunoașterea apofatică în gândirea Părintelui Stăniloae*, București, Edit. Basilica, 2013.
91. BÜHL, Achim, *Auf dem Weg zur biomächtigen Gesellschaft? Chancen und Risiken der Gentechnik*, Wiesbaden, Edit. Springer, 2009.
92. BUTA, Gelu, Mircea, *Bioetică și slujire creștină. Analize, perspective, convingeri*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2017.
93. BUTA, Gelu, Mircea, BUTA, Alexandra, Iulia, *Bioetica între mărturisire și secularizare*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2008.
94. CAMOSY, Charles, *Peter Singer and Christian Ethics. Beyond Polarization*, Cambridge, Edit. Cambridge University Press, 2012.
95. CARAGIU, Florin, *Antropologia iconică*, București, Edit. Sophia, 2007.
96. CASEVITZ, Michel/ BABUT, Daniel, *Plutarque, Oeuvres morales, Tome XV:1.Traité 70: Sur les contradictions stoiciennes; Traité 71: Synopsis du traité Que les stoiciens tiennent des propos plus paradox aux que les poètes*, traducere și comentariu de Daniel Babut, Paris, Edit. Les Belles Lettres, 2004.
97. CASPAR, Philippe, *La saisie du zygote humain par l'esprit. Origine et postérité de l'ontogénèse aristotélicienne*, Paris-Namur, Edit. Lethielleux-Culture et Vérité, 1987.
98. CHERRY, MARK, *Sex, Family, and the Culture Wars*, Londra, New York, Edit. Routledge, 2017.
99. CHIRILĂ, Pavel, *et alii, Principii de bioetică. O abordare ortodoxă*, București, Edit. Christiana, 2008.
100. CIOROGAR, Alex, *Postumanismul*, București, Edit. Tracus Arte, 2019.
101. CLARKE, Steve, SĂVULESCU, Julian (eds.), *The Ethics of Human Enhancement. Understanding the Debate*, Oxford, Edit. Oxford University Press, 2016.
102. COLLINGWOOD, Robin, George, *Ideea de natură. O istorie a gândirii cosmologice europene*, [The idea of Nature], trad. din engleză de Anghel Alexandru, București, Edit. Herald, 2012.
103. CONDIC, Samuel/CONDIC, Maureen, *Human Embryos, Human Beings*, Washington, Edit. Catholic University Press, 2018.
104. CONDIC, Maureen, *Untangling Twinning. What Science Tells Us about the Nature of Human Embryos*, [Kindle Edition], Indiana, Edit. University of Notre Dame Press, 2020.

105. CONGOURDEAU, Marie-Hélène, *Embrionul și sufletul lui la sfinții Părinți și în izvoarele filozofice și medicale grecești, (sec. VI î.Hr.-sec. V d. Hr.)*, [L'embryon et son âme dans les sources grecques (VIe siècle av. J.-C.-Ve siècle apr. J.-C.)], trad. din franceză Maria-Cornelia Ică jr., Sibiu, Edit. Deisis, 2014.
106. CONGOURDEAU, Marie-Hélène, *L'Enfant á Naître. Tertullien, Grégoire, Augustin, Maxime, Cassiodore, pseudo-Augustin*, colecția „Les Pères dans la Foi”, nr.78, Paris, Edit. Migne, 2000.
107. CONNELL, Sophia, *Aristotle on Female Animals. A Study of the Generation of Animals*, Cambridge, Edit. Cambridge University Press, 2016.
108. CORTE, De Marcel, *L'Homme contre lui-même*, Paris, Edit. Editeur de Paris, 2005.
109. COVIC, Mircea, *Genetică medicală*, ediția a III-a, Iași, Edit. Polirom, 2017.
110. CRISTESCU, Vasile, *Antropologia și fundamentarea ei hristologică la Wolfhart Pannenberg și Dumitru Stăniloae*, Iași, Edit. Trinitas, 2006.
111. CRIȘMĂREANU, Florin, *Analogie și hristologie. Studii dionisiene și maximiene*, Iași, Edit. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2014.
112. CRIȘMĂREANU, Florin, *Maxim Mărturisitorul, studii și traduceri*, Iași, Edit. Univiversității Alexandru Ioan Cuza, 2016.
113. CROUZEL, Henri, *Origen, personajul, exegetul, omul duhovnicesc, teologul*, [Origène], traducere din franceză de Cristian Pop, prefață de Ioan I. Ică jr., ediția a II-a revizuită, Sibiu, Edit. Deisis, 2014.
114. D`HOLBACH, Paul, Henri, Thiry, *System of Nature. Laws of the Moral and Physical World*, vol II, [Système de la Nature], trad. din franceză de Marie Mirabaud, Michigan, Edit. Gale Ecco, 2018.
115. DAVIES, Miranda, *Babies for sale? Transnational Surrogacy, Human Rights and The Politics of Reproduction*, Londra, Edit. Zed Books, 2017.
116. DAMASCHEN, Gregor/ SCHÖNECKER, Dieter, (eds.), *Der moralische Status menschlicher Embryonen. Pro und contra Spezies-, Kontinuums-, Identitäts- und Potentialitätsargument*, Berlin, New York, Edit. Walter de Gruyter, 2003.
117. DASEN, VÉRONIQUE, (ed.), *L'Embryon humain à travers l'histoire*, Fribourg, Edit. Infolio, 2007.
118. DEBRÉ, Bernard, *La revanche de serpent ou la fin de l'homo sapiens*, Paris, Edit. La Recherche Midi, 2005.

119. DEMBSKY, William, *Intelligent Design. The Bridge between Science and Theology*, Downers Grove, Edit. Intervarsity Press, 1999.
120. DÉVÉDEC, Le Nicolas, *La société de l'amélioration. La perfectibilité humaine des Lumières au transhumanisme*, Montréal, Edit. Liber, 2015.
121. DEYOUNG, Konyndyk, Rebeca/ MCCLUSKEY, Collen/ DYKE, Van Christian (eds.), *Aquinas's Ethics. Metaphysical Foundations, Moral Theory and Theological Context*, Indiana, Edit. University of Notre Dame Press, 2009.
122. DIAMOND, Jared, *Collapse. How societies choose to fail or succeed*, Londra, Penguin Books, 2005.
123. DREGER, Domurat, Alice, *Hermaphrodites and the Medical Invention of Sex*, Cambridge, Edit. Harvard University Press, 1998.
124. ELDER, Kay/ DALE, Brian, *In-Vitro Fertilization*, Cambridge, Edit. Cambridge University Press, 2011.
125. ENGELHARDT, Tristram, Hugo, jr., *Bioethics and Secular Humanism: The Search for a Common Morality*, Eugene, Edit. Wipf and Stock, 2011.
126. ENGELHARDT, Tristram, Hugo, jr., (ed.) *Bioethics Critically Reconsidered: Having Second Thoughts*, Dordrecht, Edit. Springer, 2012.
127. ENGELHARDT, Tristram, Hugo, jr., *Global Bioethics: The Collapse of Consensus*, Houston, Edit. M & M Scrivener Press, 2006.
128. ENGELHARDT, Tristram, Hugo, jr., *Fundamentele bioeticii creștine. Perspectiva ortodoxă*, [The Foundations of Christian Bioethics], trad. din engleză de Mihail Neamțu, Cezar Login și Ioan Ică jr., studiu introductiv de Sebastian Moldovan, Sibiu, Edit. Deisis, 2005.
129. ENGELHARDT, Tristram, Hugo, *After God. Morality and Bioethics in a Secular Age*, Yonkers, New York, Edit. St Vladimir's Seminary Press, 2014.
130. FISHER, Anthony, *Catholic Bioethics for a new Millennium*, Cambridge, Edit. Cambridge University Press, 2012.
131. FRANKLIN, Sarah, *Biological Relatives. IVF, Stem Cells, and the Future of Kinship*, Durham, Edit. Duke University Press, 2013.
132. FRANȚ, Elena, Ancuța, *Întreruperea cursului sarcinii. Repere juridice și etice*, București, Edit. Universul Juridic, 2016.

133. FRIEDLER, Shevach, *In Vitro Fertilization. Innovative Clinical and Laboratory Aspects*, Rijeka, Edit. Intech, 2012.
134. FROMER, Jakob, *Der Babilonische Talmud*, Köln, Anaconda Verlag, 2013.
135. FRÖDING, Barbro *Virtue Ethics and Human Enhancement*, Dordrecht, Edit. Springer, 2013.
136. FORD, Norman, *When did I begin? Conception of the human individual in history, philosophy and science*, Cambridge, New York, Edit. Cambridge University Press, 1991.
137. FOSTER, Charles, *Human Dignity in Bioethics and Law*, Oxford, Portland, Edit. Hart Publishing, 2011.
138. FOUCAULT, Michel, SENELLART, Michel, *The Birth of Biopolitics. Lectures at the Collège de France 1978–1979*, [Naissance de la Biopolitique. Cours au Collège de France, 1978–1979], traducere din franceză de Graham Burchell, New York, Edit. Palgrave Macmillan, 2008.
139. FOUCAULT, Michel, *Society Must Be Defended, Lectures at the Collège de France, 1975-1976*, New York, Edit. Picador, 2003.
140. GARRIGUES, Miguel, Juan, *Maxime le Confesseur. La charité, avenir divin de l'homme*, Paris, Edit. Beauchesne, 1997.
141. GAVRILUȚĂ, Nicu, *Noile religii seculare*, București, Edit. Polirom, 2019.
142. Gemeinsame Erklärung des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz, *Gott ist ein Freund des Lebens*, Trier, Edit. Paulinus-Verlag, 2000.
143. GEORGE, Robert, TOLEFFSEN, Christopher, *Embryo. A Defense of Human Life*, Princeton, Edit. Witherspoon Institute, 2011.
144. GESCHWINDE, Thomas, *Rauschdrogen: Marktformen und Wirkungsweisen*, Berlin, Edit. Springer, 1998.
145. GHELASE, Ștefan, Mugurel, GHELASE, Fane, *Bioetica*, Craiova, Edit. Medicală Universitară, 2016.
146. ILOAIE, Ștefan, *Cultura vieții. Aspecte morale în bioetică*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2009.
147. ILTIS, Smith, Ana, *Research Ethics*, New York, Londra, Edit. Routledge, 2006.

148. ILTIS, Smith, Ana, *et alii*, *La temeliile bioeticii creștine. Eseuri critice asupra gândirii lui H. Tristram Engelhardt jr.*, Colecția „Bioetica”, studiu introductiv de Mark Cherry și Ana Iltis, trad. din engleză de Iulian Aniței *et alii.*, Cluj-Napoca, Edit. Renașterea, 2011.
149. ISAACSON, Walter, *Steve Jobs*, New York, Edit. Simon-Schuster, 2011.
150. JAHR Fritz, *Aufsätze zur Bioethik 1924-1948. Werkausgabe*, Münster, Edit. Lit Verlag, 2013.
151. JAMIESON, Dale, *Singer and His Critics*, , Oxford, Malden, Edit. Blackwell Publishers, 1999.
152. JONES, David, *The Soul of the Embryo. An enquiry into the status of the human embryo in the Christian tradition*, Londra, New York, Edit. Continuum, 2004.
153. JURCAN, EMIL, *Feminismul. O analiză teologică*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2000.
154. KACZOR, Christopher, *The Ethics of Abortion. Women's Rights, Human Life and the Question of Justice*, New York, Edit. Routledge, 2011.
155. KASS, Richard Leon, *Life, Liberty and the Defense of Dignity. The Challenge for Bioethics*, San Francisco, Edit. Encounter Books, 2002.
156. KATEB, George, *Human Dignity*, Cambridge, Edit. Harvard University Press, 2011.
157. KESTERTON, Gilbert Keith, *Eugenik und andere Übel*, Berlin, Edit. Suhrkamp, 2014.
158. KEVLES, Daniel, *In the Name of Eugenics. Genetics and the Uses of Human Heredity*, Los Angeles, Edit. University of California Press, 1985.
159. KIRCHHOFFER, David, *Human Dignity in Contemporary Ethics*, New York, Edit. Teneo Press, 2013.
160. KLUG, William, *et alii.*, *Concepts of Genetics*, Boston, Edit. Pearson, 2012.
161. KNOEPFFLER, Nikolaus, *Der Beginn der menschlichen Person und bioethische Konfliktfälle. Anfragen an das Lehramt*, Freiburg, Basel, Edit. Herder, 2012.
162. KONYNDYK, Rebeca/MCCLUSKEY, Collen/DYKE, van Christian, *Aquina`s Ethics. Metaphysical Foundations, Moral Theory and Theological Context*, Indiana, Edit. University of Notre Dame Press, 2009.
163. KRAMP, Angela, *Arzthaftung bei fehlerhafter Präimplantationsdiagnostik*, Düsseldorf, Edit. Nomos, 2015.

164. KRESS, Hermut, *Medizinische Ethik. Gesundheitsschutz-Selbstbestimmungsrechte- heutige Wertkonflikte*, Stuttgart, Edit. W. Kohlhammer, 2009.
165. KÜHN, Karl, Gottlob, *Claudii Galeni Opera Omnia, Definitiones medicae*, Cambridge, Edit. Cambridge University Press, 2011.
166. KULIEV, Anver, *Practical preimplantation genetic diagnosis*, ediția a II-a, Londra, Edit. Springer, 2012.
167. LADOUCEUR, Paul, *Modern Orthodox Theology*, Oxford, Edit. T&T Clark, 2019.
168. MAIENSCHIN, Jane, *Embryos under the Microscope. The Diverging Meanings of Life*, Cambridge, Edit. Harvard University Press, 2014.
169. MAIER, Barbara/ SHIBLES, Warren, *The Philosophy and Practice of Medicine and Bioethics. A Naturalistic-Humanistic Approach*, Dordrecht, Heidelberg, Edit. Springer, 2010.
170. MAIO, Giovanni, *Mittelpunkt Mensch. Ethik in der Medizin*, Freiburg, Edit. Schattauer, 2012.
171. MAIO, Giovanni, *Kinderwunsch und Reproduktionsmedizin*, Freiburg, München, Edit. Karl Alber, 2013.
172. MAIO, Giovanni, *Geschäftsmodell Gesundheit*, Berlin, Edit. Suhrkamp, 2014.
173. MANTZARIDIS, Georgios, *Morală creștină. Omul și Dumnezeu. Omul și semenul. Poziționări și perspective existențiale în bioetică*, traducere de Cornel Constantin Coman, București, Edit. Bizantină, 2006.
174. MANZOCCO, Roberto, *Transhumanism-Engineering the Human Condition. History, Philosophy and Current Status*, Gorizia, Chichester, Edit. Springer și Praxis Publishing, 2019.
175. MARCHOVICK, Miroslav, *Hippolytus: Refutatio omnium haeresium*, cartea VI, 14, cap. 25, Berlin, New York, Edit. Walter de Gruyter, 1986.
176. MARTIJN, Marije, *Proclus on Nature Philosophy of Nature and its Methods in Proclus Commentary on Plato's Timaeus*, Leiden, Boston, Edit. Brill, 2010.
177. MARTIN, Xavier, *Régénérer l'espèce humaine. Utopie médicale et Lumières (1750-1800)*, Bouère, Edit. Dominique Martin Morin, 2008.
178. MEYENDORFF, John, *Le Christ dans la théologie byzantine*, Paris, Edit. Cerf, 2010.
179. MERCER, Calvin/ TROTHEN, Tracy, (eds.), *Religion and Transhumanism. The Unknow Future of Human Enhancement*, Santa Barbara, Edit. Praeger, 2015.

180. MILLER, Paul, *Better Humans: The politics of human enhancement and life extension*, Londra, Edit. Demos, 2006.
181. MUNTEANU, Daniel, *Was ist der Mensch? Grundziige und gesellschaftliche Relevanz einer okumenischen Anthropologie anhand der Theologien von K. Rahner, W. Pannenberg und J. Zizioulas*, Neukirchen-Vluyn, Edit. Neukirchener, 2010.
182. MUNTEANU, Daniel, *Pe urmele iubirii. Contribuții trinitare la o cultură a comunicării sfințitoare*, Tîrgoviște, Edit. Bibliotheca 2013.
183. NAGY, Zsolt Peter, (ed.), *In Vitro Fertilization. A Textbook of Current and Emerging Methods and Devices*, Cham, Edit. Springer, 2019.
184. NEAGOȘ, Daniela, *Genetica umană. Suport de curs*, București, Edit. ALL, 2013.
185. NEAGOȘ, Daniela, *Genetica Medicală practică*, București, Edit. Medicală, 2011.
186. NEAGOȘ, Daniela et alii., *Anomalii cromozomiale umane. Aspecte genetice în diagnosticul prenatal*, București, Edit. All, 2013.
187. SANDKÜHLER, Hans Jörg, *Menschenwürde und Menschenrechte. Über die Verletzbarkeit und den Schutz der Menschen*, Freiburg, München, Edit. Karl Alber, 2014.
188. SARDARYAN, Diradur, *Bioethik in ökumenischer Perspektive. Offizielle Stellungnahmen der christlichen Kirchen in Deutschland zu bioethischen Fragen um den Anfang des menschlichen Lebens in Dialog mit der Orthodoxen Theologie*, Berlin, Edit. Logos, 2008.
189. SCHENKER, Joseph, (ed.), *Ethical Dilemmas in Assisted Reproductive Technologies*, Berlin, Londra, Edit. Walter de Gruyter, 2011.
190. SCHLÜTER, Julia, *Scultzkonzepte für menschliche Keimbahnzellen in der Fortpflanzungsmedizin*, Berlin, Edit. Lit, 2008.
191. SCHMIDT, Muhamad Wolfgang, *The Complete Original Hebrew Text of the Old Testament or Tanakh: According to the Leningrad Codex*, Hamburg, Edit. Disserta, 2017.
192. SCHOCKENHOFF, Eberhard, *Ethik des Lebens. Grundlagen und neue Herausforderungen*, Freiburg, Edit. Herder, 2013.
193. SCHOKNECHT, Sebastian, *Mensch oder Material? Eine Analyse der Diskursebenen in der Debatte zum Umgang mit menschlichen Embryonen am Beispiel embryonaler Stammzellforschung*, Berlin, Edit. Lit, 2012.

194. SCHWARZ, Stephen, *The Moral Question of Abortion*, Chicago, Edit. Loyola University Press, 1990.
195. SEIDEL, Johannes, *Schon Mensch oder noch nicht? Zum ontologischen Status humanbiologischer Keime*, Stuttgart, Edit. Kohlhammer, 2010.
196. SHARON, Tamar, *Human Nature in an Age of Biotechnology. The Case for Mediated Posthumanism*, Dordrecht, Edit. Springer, 2014.
197. SHATZER, Jacob, *Transhumanism and the Image of God. Today's Technology and the Future of Christian Discipleship*, Illinois, Edit. Intervarsity Press, 2019.
198. SHER, Geoffrey, *et alii.*, *In Vitro Fertilization. The A.R.T. of Making Babies*, New York, Edit. Facts On File, 2005.
199. SIEP, Ludwig, *Moral und Gottesbild*, Münster, Edit. Mentis, 2013.
200. WINTER, Michael, *Rethinking Virtue Ethics*, Dordrecht, Londra, New York, Edit. Springer, 2013.
201. WISEMAN, Harris, *The Myth of the Moral Brain. The Limits of Moral Enhancement*, Cambridge, Edit. MIT Press, 2016.
202. WOLOSCHAK, Gayle, *Faith, Science, Mystery*, Alhambra, Edit. Sebastian Press, 2018.
203. ZIMMERMANN, Ronald, *Reproduktionsmedizin und Gesetzgebung. Reformbedarf im Recht der Reproduktionsmedizin und Realisierungsoptionen in einem Fortpflanzungsmedizingesetz*, Berlin, Edit. Logos, 2011.

STUDII ȘI ARTICOLE

204. ABOU-SETTA, Ahmed, „Ultrasound-Guided Embryo Transfer (Abdominal/Vaginal). An Evidence-Based Evaluation”, în Zsolt Peter Nagy , Alex Varghese, Ashok Agarwal (eds.), *Practical Manual of In Vitro Fertilization. Advanced Methods and Novel Devices*, New York, Edit. Springer, 2012, pp.571-575
205. ADAMSON, David, „Does self-regulation work for implementation of single embryo transfer?”, în Jan Gerris, *et alii.*, (eds.) *Single Embryo Transfer*, Cambridge, Edit. Cambridge University Press, 2009, pp.249-269.
206. ADASHY, Eli, „Clomiphene citrate: mechanism(s) and site(s) of action a hypothesis revisit”, în *Fertility and Sterility*, vol.42, nr.3/1984, pp.331-344.

207. AFLATOONIAN, Abbas/ GHANDI, SEDIGHEH/TABIBNEJAD Nasim, „Intercourse and ART Success Rates?“, în Bin Wu, (ed.), *Advances in Embryo Transfer*, Rijeka, Edit. Intech, 2012, pp.185-191.
208. AKKER, den van Olga, „Psychological trait and state characteristics, social support and attitudes to the surrogate pregnancy and baby“, în *Human Reproduction*, vol.22, nr.8/2007, pp2287-2295.
209. ALLAHBADIA, Gautam *et alii.*, „Loading and Expulsion of Embryos“, în Gautam Allahbadia, Claudio Chillik, (eds.), *Human Embryo Transfer*, New Delhi, Edit. Springer, 2015, pp.87-96.
210. ALRABEEAH, Khalid/ ZINI, Armand, „Male Infertility Laboratory Investigation. A Critical Analysis of the 2010 World Health Organization Semen Analysis Guidelines?“, în Ashok Agarwal, *et alii.*, (eds.), *Non-Invasive Sperm Selection for In Vitro Fertilization. Novel Concepts and Methods*, New York, Edit. Springer, 2015, pp.1-7.
211. ALUAȘ, Maria, „Eugenismul contemporan între realizarea dorințelor și prevenirea dizabilității“, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Bioethica*, vol. 58, nr.1/, 2013, pp.71-86.
212. DOMAR, Alice/GROSS, Jill, „Stress and ART“, în Elizabeth Ginsburg, Catherine Racowsky, (eds.) *In Vitro Fertilization. A Comprehensive Guide*, New York, Edit. Springer, 2012, pp.201-211.
213. DOSTÁL, Jiri, „Specific ethical and legal aspects of ART practice in eastern European countries?“, în Joseph Schenker, (ed.), *Ethical dilemmas in assisted reproductive technologies*, Berlin, Boston, Edit. Walter de Gruyter, 2011, pp.63-87.
214. DOUGLAS, Thomas, „Moral Enhancement“, în *Journal of Applied Philosophy*, vol. XXV, nr. 3/2008, pp.228-245.
215. EBNER, Thomas/DIEDRICH, Klaus, „In-vitro-Fertilization und intrazytoplasmatische Spermieninjektion“, în Klaus Diedrich *et. alii.*, *Reproduktionsmedizin*, Berlin, Edit. Springer, 2019, pp.217-226.
216. EGLI, Dieter *et alii.*, „Developmental reprogramming within hours following nuclear transfer into mouse but not human zygotes“, în *Nature Communications*, nr.2/2011, pp.1-10.

217. EL-TOUKHY, Tarek/WILLIAMS, Clare/BRAUDE, Peter, „The ethics of preimplantation genetic diagnosis”, în *The Obstetrician and Gynaecologist*, vol. x, nr.1/2008, pp.49-54.
218. ENSKAT, Rainer, „Pro Identitätsargument: Auch menschliche Embryonen sind jederzeit Menschen”, în Gregor Damaschen, Dieter Schönecker, (eds.), *Der moralische Status menschlicher Embryonen. Pro und contra Spezies-, Kontinuums-, Identitäts- und Potentialitätsargument*, Berlin, New York, Edit. Walter de Gruyter, 2003, pp.101-129.
219. ERGAS, Yasmine, „Babies Without Borders: Human Rights, Human Dignity, and the Regulation of International Commercial Surrogacy”, în *Emory International Law Review*, vol. XXVII, nr.1/2013, pp.117-188.
220. EVANS, Mark/BRITT, David, „Medical, ethical and legal aspects of fetal reduction”, în Joseph Schenker, (ed.), *Ethical Dilemmas in assisted reproductive Technologies*, Berlin, Boston, Edit. Walter de Gruyter, 2011, pp.121-131.
221. EVANS, Mark/BRITT, David, „Multifetal pregnancy reduction and selective termination” în Maureea Paul *et alii.*, (ed.), *Management of Unintended and Abnormal Pregnancy*, Londra, Edit. Blackwell-Wiley, 2009, pp.312-319.
222. HALL, Lesley, „Women, Feminism and Eugenics”, în Robert Peel (ed.), *Essays in the History of Eugenics*, Londra, Edit. Galton Institute, 1998, pp.75-98.
223. HARAKAS, Stanley, „An Eastern Orthodox Approach to Bioethics”, în *The Journal of Medicine and Philosophy*, vol.18, nr.6/1993, pp.531-548.
224. HARAKAS, Stanley, „Christian Faith Concerning Creation and Biology” în Damaskinos Papandreou, (ed.), *La théologie dans l'Église et dans le monde*, Chambesy, Edit. Les Editions du Centre Orthodoxe, 1984.
225. HARAKAS Stanley. „Eastern Orthodox Bioethics”, în Baruch Brody *et alii.* (eds.), *Theological Developments in Bioethics: 1990-1992*, Dordrecht, Edit. Springer, 1993, pp.85-101.
226. HARDARSON, Thorir/TAYLOR, Hugh, „Single Embryo Transfer”, în Zsolt Peter Nagy, Alex Varghese, Ashok Agarwal, *Practical Manual of In Vitro Fertilization. Advanced Methods and Novel Devices*, New York, Edit. Springer, 2012, pp.567-571.

227. HARRIS, John, „Enhancement Are a Moral Obligation”, în Julian Săvulescu, Nick Bostrom, (eds.), *Human Enhancement*, Oxford, Edit. Oxford University Press, 2009, pp.131-155.
228. HART, David, „The Anti-Theology of the body”, în *The New Atlantis. A Journal of Technology and Society*, nr.9/2005, pp.65-73.
229. HEALY, David, *et alii.*, „Basics of Ovarian Stimulation”, în David Gardner (ed.), *In Vitro Fertilization. A Practical Approach*, New York, Edit. Informa, 2007, pp.43-67.
230. HEALY, Mae Wu/ HILL, Micah/ DECHERNEY, Alan, „IVF: The First Four Decades”, în David Gardner, Carlos Simon, (eds.), *Handbook of In Vitro Fertilization*, Londra, Edit. CRC Press, 2017, pp.1-17.
231. HEFNER, Philip, „The evolution of the created co-creator”, în Ted Peters, (ed.), *Cosmos as Creation Theology and Science in Consonance*, Nashville, Tennessee, Edit. Abingdon Press, 1989, pp.218-239.
232. HEINEMANN, Thomas, „Naturwissenschaftliche Grundlagen”, în Thomas Heinemann, Jens Kersten (eds.), *Stammzellforschung: naturwissenschaftliche, rechtliche und ethische Aspekte*, Freiburg, Edit. Karl Albert, 2007, pp.15-29.
233. HENG, Boon Chin, „Ethical issues in transnational mail order oocyte donation”, în *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, vol.95, nr.3/2006, pp.302-304.
234. HENG, Boon Chin, „Factors influencing the reimbursement rate of egg donation within a competitive free-market system”, în *Reproductive BioMedicine Online*, vol.15, nr.1/2007, pp.16-18.
235. HENHUA, Feng Li, *et alii.*, „Activation of human embryonic gene expression in cytoplasmic hybrid embryos constructed between bovine oocytes and human fibroblasts”, în *Cloning and Stem Cells*, vol.10, nr.3/2008, pp.297-305.
236. HENRY, Devin, „Generation of Animals”, în Georgios Anagnostopoulos (ed.), *A Companion to Aristotle*, New Jersey, Edit. Wiley Blackwell, 2009, pp.368-385.
237. HONNEFELDER, Ludger, „Pro Kontinuumsargument: Die Begründung des moralischen Status des menschlichen Embryos aus der Kontinuität der Entwicklung des ungeborenen zum geborenen Menschen”, în Gregor Damaschen, Dieter Schönecker, (eds.), *Der moralische Status menschlicher Embryonen. Pro und contra Spezies-, Kontinuums-, Identitäts- und Potentialitätsargument*, Berlin, New York, Edit. Walter de Gruyter, 2003, pp.61-83.

238. MAUNG, Hane Htut, „Ethical problems with ethnic matching in gamete donation”, în *Journal of Medical Ethics*, vol. 45, nr.2/2019, pp.112-116.
239. BOWMAN Mark/SAUNDERS, Douglas „Community attitudes to maternal age and pregnancy after assisted reproductive technology: too old at 50 years?”, în *Human Reproductive Update*, vol.9, nr.1/1994, pp.167-171.
240. MCDONALD, John, „Transhumanism and Posthumanism”, în Dominick Dellasala, Michael Goldstein, (eds.), *Encyclopedia of the Anthropocene*, Oxford, Edit. Elsevier, 2018, pp.67-74.
241. MCDUGALL, Rosalind, „Acting parentally: an argument against sex selection”, în *Journal of Medical Ethics*, vol.31, nr.10/2005, pp.601-605.
242. MCDOWELL, Dickey Janet, „Ethical Implications of In Vitro Fertilization”, în Stephen Lammers, Allen Verhey, (eds.), *On Moral Medicine. Theological Perspectives in Medical Ethics*, ediția a II-a, Michigan, Cambridge, Edit. William B. Eerdmans, 1998, pp.505-509.
243. MCGEE, Elizabeth/HSUEH, Aaron, „Initial and Cyclic Recruitment of Ovarian Follicles”, în *Endocrine Reviews*, vol.21, nr.2/2000, pp.200-214.
244. MELDRUM, David, „Evaluation and Preparation of the Infertile Couple for In Vitro Fertilization”, în David Gardner (ed.), *In Vitro Fertilization. A Practical Approach*, New York, Edit. Informa, 2007, pp.17-29.
245. MELO-MARTIN de Inmaculada, „Defending human enhancement technologies: unveiling normativity”, în *Journal of Medical Ethics*, vol.38, nr.6/2010, pp.483-487.
246. MELTON, Douglas, „Stemness: Definitions, Criteria, and Standards”, în Robert Lanza, Anthony Atala, (eds.), *Essentials of Stem Cell Biology*, San Diego, Edit. Elsevier, 2014, pp.7-19.
247. MENKIN, Miriam/ROCK, John, „In Vitro Fertilization and Cleavage of Human Ovarian Eggs”, în *American Journal of Obstetrics Gynecology*, vol.55, nr.3/1948, pp.440-452.
248. MILLER, Paul/ WILSDON, James, „The man who wants to live forever?”, în Paul Miller, James Wilsdon, (eds.), *Better Humans? The politics of human enhancement and life extension*, Londra, Edit. Demos, 2006, pp.51-59.

249. MILTON, Lewis, „A Brief History of Human Dignity: Idea and Application?”, în Jeff Malpas, Norelle Lickiss (eds.), *Perspectives on Human Dignity: A Conversation*, Dordrecht, Edit. Springer, 2007, pp.93-109.
250. MOLDOVAN, Sebastian, „Editorial. După douăzeci de ani. Scurtă cronică a bioeticii ortodoxe românești”, în *Revista Teologică*, nr.3/2019, pp.7-24.
251. MONTAG, Markus/ VEN der van KATRIN/VEN der van Hans, „Polar body biopsy”, în Joyce Harper (ed.), *Preimplantation Genetic Diagnosis*, ediția a II-a, Cambridge, Edit. Cambridge University Press, 2009, pp.166-175.
252. MORICE, Philippe et alii., „History of infertility”, în *Human Reproductive Update*, vol.1, nr.5/1995, pp.497-504.
253. MORRIS, Megan Brianne/RATHJEN, Joy/KEOUGK, Rebecca, „Biology of embryonic stem cells”, în Jon Odorico, Su-Chun Zhang, R. Pederson, (eds.), *Human Embryonic Stem Cells*, New York, Edit. Bios Scientific, 2005, pp.1-28.
254. MUNNÉ, Santiago, „Technology requirements for preimplantation genetic diagnosis to improve assisted reproduction outcomes?”, în *Fertility and Sterility*, vol.94, nr.2/2010, pp.408-430.
255. MUNNÉ, Santiago /GIANAROLI, Luca, „Chromosomal status of human embryos”, în Kay Elder, Jacques Cohen, (eds.), *Human Preimplantation Embryo Selection*, Londra, Edit. Informa Healthcare, 2007, pp.209-235.
256. MUNTEANU, Daniel, „Die ikonische Struktur des Menschseins als plastizisierte Rationalität der trinitarischen Liebe Gottes”, în *Orthodoxes Forum*, anul XXXIII, nr.1-2/2019, pp.127-142.
257. NEUHAUS, Eva M., „Kann die Biologie die Frage nach dem Beginn des menschlichen Lebens beantworten?”, în Agnes Flöel, Bernd J. Hartmann, Eva M. Neuhaus (eds.), *Designer-Baby, Diagnostik und Forschung am ungeborenen Leben*, Paderborn, Edit. Ferdinand Schöningh, 2009.
258. NÜSSLEIN-VOLHARD, Christiane, „Wann ist ein Tier ein Tier und ein Mensch kein Mensch? Eine wunderbare Symbiose. Die Befruchtung ist nur der halbe Weg zur Entwicklung des Individuums”, în *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, nr.229/2.10.2001.
259. O'NEILL, Onora, „Etica lui Kant”, în Peter Singer (ed.), *Tratat de etică*, traducere de Vasile Boari și Raluca Mărincean, Iași, Polirom, 2006, pp.205-216.

260. OBATA, Yuma *et alii.*, „Post-implantation development of mouse androgenetic embryos produced by in-vitro fertilization of enucleated oocytes”, în *Human Reproduction*, vol.15, nr.4/2000, pp.874-880.
261. PERSSON, Ingmar/ SĂVULESCU, Julian, „Moral Transhumanism”, în *Journal of Medicine and Philosophy*, vol.35, nr. 6/2010, pp.656-669.
262. PETERSEN, Thomas, „Just diagnosis? Preimplantation genetic diagnosis and injustices to disabled people”, în *Journal of Medical Ethics*, vol.31, nr.4/2005, pp.231-234.
263. PETERSON, Brennan *et alii.*, „Anxiety and sexual stress in men and women undergoing infertility treatment”, în *Fertility and Sterility*, vol.88, nr.4/2007, pp.911-914.
264. PETERSON, Michael, „Assisted reproductive technologies and equity of access”, în *Journal of Medical Ethics*, vol.31, nr.5/2005, pp.280-285.
265. PIERSON, Roger, „Ultrasonography in In Vitro Fertilization”, David Gardner (ed.), *In Vitro Fertilization. A Practical Approach*, New York, Edit Informa Healthcare, 2007, pp.91-117.
266. PINCHUK, Stacey, „A Difficult Choice in a Different Voice: Multiple Births, Selective Reduction and Abortion”, în *Duke Journal of Gender, Law and Policy*, vol.7/2000, pp.29-56.

C) Surse WEB

267. ALEXANDRE, Laurent, Le 21ème siècle sera celui de l'eugénisme, disponibil la <https://jeanyvesnau.com/2014/10/03/le-xxieme-siecle-sera-celui-de-leugenisme-laurent-alexandre-dans-usbek-rika/> (accesat în 24.02.2020).
268. Avis citoyen du panel de Marseille lors des Etats generaux de la Bioethique de 2009, disponibil pe <https://www.vie-publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/094000347.pdf>, (accesat în 24.02.2020).
269. *Avortul*, disponibil pe <http://patriarhia.ro/avortul-78.html>, (accesat la data de 06.08.2019).
270. BOS-MICHICK, Adriana, *et alii.*, „Partheno-genesis and Human Assisted Reproduction?”, în *Stem Cells International*, disponibil pe <https://www.hindawi.com/journals/sci/2016/1970843/> (accesat la data de 28.02.2019).

271. BOSTROM, Nick, The Transhumanist FAQ. A General Introduction, disponibil la <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>, (accesat la data de 02.04.2020).
272. Clinicile FIV acreditate in Romania (update: martie 2019), disponibil pe <https://forum.infertilitate.com/viewtopic.php?t=856>, (accesat la data de 08.08.2019).
273. COGHLAN, Andy, „First human clone embryo ready for implantation”, în New-Scientist.com, disponibil pe <https://www.newscientist.com/article/dn4168-first-human-clone-embryo-ready-for-implantation/> (accesat la data de 06.03.2019).
274. *Company cloned human cells?*, disponibil pe <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/213663.stm>., (accesat la data de 06.03.2019).
275. CONGOURDEAU, MARIE-Hélène, „Les Pères de l’Église: questions sur l’embryon”, în *Résurrection*, nr.96-97, octombrie 2001-ianuarie 2002, disponibil la <https://www.revue-resurrection.org/Les-Peres-de-l-Eglise-questions>, (accesat la data de 03.04.2020).
276. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, disponibil la <https://rm.coe.int/168007cf98>, (accesat în data de 04.07.2019).
277. Convenția Organizației Națiunilor Unite din 26 septembrie 2007 privind drepturile persoanelor cu dizabilități, disponibil pe <http://anpd.gov.ro/web/conventia/>, (accesat la data de 19.05.2020).
278. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, disponibil la <http://anpd.gov.ro/web/conventia/>, (accesat la data de 19.05.2020).
279. Council o Europe: Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Con-vention on Human Rights and Biomedicine, disponibil la <https://rm.coe.int/168007cf98> (accesat la data de 19.05.2020).
280. HALDANE, John, *Daedalus, or, Science and the Future*, disponibil la <https://www.marxists.org/archive/haldane/works/1920s/daedalus.htm> (accesat la data de 02.04.2020).
281. *Déclaration universelle sur le génome humain et les droits de l'homme, art. 6 și 2*, disponibil la http://portal.unesco.org/fr/ev.php-URL_ID=13177&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, (accesat la data de 22.02.2020).

282. DERBYSHIRE, David, „Test-tube monster condemned by scientists?“, în Daily Telegraph, disponibil pe <https://www.telegraph.co.uk/news/science/science-news/3310044/Test-tube-monster-condemned-by-scientists.html> (accesat la data de 05.03.2019).
283. *Embryonic Stem Cell Research in the Perspective of Orthodox Christianity*, disponibil pe <https://oca.org/holy-synod/statements/holy-synod/embryonic-stem-cell-research-in-the-perspective-of-orthodox-christianity>, (accesat la data de 05.08.2019).
284. Fr. Stanley S. Harakas, disponibil pe <https://rca.goarch.org/-/fr-stanley-s-harakas?inheritRedirect=true>, (accesat la data de 20.08.2019).
285. HALDANE, John, *Daedalus, or, Science and the Future*, disponibil la <https://www.marxists.org/archive/haldane/works/1920s/daedalus.htm> (accesat la data de 02.04.2020).